

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

FAPPZ

Problémové chování psů v útulcích

Bakalářská práce

Autor práce: Kateřina Kubíková

Vedoucí práce: Dr. Ing. Naděžda Šebková

© 2016 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Problémové chování psů v útulcích" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne datum odevzdání

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí bakalářské práce, paní Dr. Ing. Naděždě Šebkové, za užitečné rady a pomoc při vzniku této práce. Dále bych také poděkovala své rodině, za podporu po celou dobu mého studia.

Problémové chování psů v útulcích

Souhrn

Cílem práce bylo vytvořit co nejucelenější vědeckou literární rešerši na téma „Problémové chování psů v útulcích“.

V práci jsou definované fyziologické a psychické potřeby psa a jeho přirozené chování. Je zde popsán vliv stresu, jeho nejčastější příčiny a důsledky, a jednotlivé typy problémového chování, se kterými se můžeme u útlukových psů setkat.

Dále jsou uvedeny faktory, které ovlivňují chování psa v útulku a faktory, které zvyšují šanci psa na adopci. V této kapitole je popsána i problematika přemnožení psů ve světě, a kastrovací a sterilizační programy na kontrolu populace zvířat.

V další části se práce zabývá možnými problémy, které mohou nastat po adopci psa a jeho umístění k novému majiteli, obzvlášť pokud má další psy, nebo děti.

Závěrečná část rešerše je zaměřena na euthanasii, kde je porovnávána situace v České republice a ve světě.

Problémům, které mohou nastat po adopci psa z útulku, lze předcházet výběrem vhodného psa, vzhledem k fyzickým a časovým možnostem majitele, a jeho předchozím zkušenostem se psy.

Klíčová slova: útulek, behaviorální problémy, separační anxiety, stres, euthanasie

Problematic behaviour in shelter dogs

Abstract

The aim was to create the most comprehensive scientific literature review on the topic of problematic dog behavior in the shelters.

The work defines physiological and psychological needs of the dog and its natural behavior. There is described the influence of stress, most frequented causes and consequences and different types of behavior problems, which we can meet in dogshelters. Further are the factors that influence the behavior of the dog in the shelter, and the factors that increase the chance of a dog to be adopted. This chapter describes the issue of overpopulation of dogs in the world and castration and sterilization programs to control animal population.

The next part deals with the possible problems that may occur after the dog is adopted by new owner, especially if the owner already have other dogs or children.

The final part of the review focuses on euthanasia, which is compared to the situation in the Czech Republic and abroad.

Problems that may occur after the adoption of a dog from a shelter can be prevented by choosing a suitable dog due of the physical and time schedule of the owner and his experiences with dogs.

Keywords: dogshelter, behavioral problems, separation anxiety, stress, euthanasia

Obsah

1. Úvod	- 7 -
2. Literární rešerše	- 9 -
1.1. Legislativa vztahující se k tématu opuštěných zvířat	- 9 -
1.2. Fyziologické potřeby psa	- 9 -
1.2.1. Výživa	- 10 -
1.2.2. Podmínky prostředí	- 10 -
1.2.3. Pohyb a sociální kontakt	- 11 -
1.2.4. Fyziologické reakce na stres	- 12 -
1.2.4.1. Kortisol	- 12 -
1.2.4.2. Stres	- 13 -
1.3. Etologie psa (etogram)	- 14 -
1.3.1. Behaviorální reakce na stres	- 17 -
1.3.2. Druhy problematického chování v útulku	- 17 -
1.3.2.1. Separční anxiety	- 17 -
1.3.2.2. Úzkost	- 18 -
1.3.2.3. Fobie	- 19 -
1.3.2.4. Agresivita	- 19 -
1.3.2.5. Vylučování	- 20 -
1.3.2.6. Ničivost	- 21 -
1.3.2.7. Vokalizace	- 21 -
1.3.2.8. Hypersalivace	- 22 -
1.4. Faktory ovlivňující chování psa v útulku	- 22 -
1.4.1. Věk	- 23 -
1.4.2. Pohlaví	- 24 -
1.4.3. Kastrace	- 24 -

1.4.4.	Četnost pohybu a kontaktu s lidmy.....	- 24 -
1.4.5.	Doba strávená v útulku	- 25 -
1.4.6.	Ubytovací podmínky (ochuzené prostředí).....	- 25 -
1.5.	Faktory zvyšující šanci psa na adopci	- 26 -
1.5.1.	Výcvik.....	- 27 -
1.5.2.	Chování psa.....	- 27 -
1.5.3.	Informovanost veřejnosti a její vztah ke zvířatům.....	- 28 -
1.5.3.1.	Hromadění zvířat.....	- 29 -
1.5.3.2.	Přemnožení psů a koček ve světě.....	- 30 -
1.5.3.3.	Kastráční a sterilizační programy na kontrolu populace zvířat.....	- 31 -
1.5.3.4.	Propagace sterilizace a kastrace	- 32 -
1.5.3.5.	Prosazování zákonů proti přemnožení	- 33 -
1.5.3.6.	Programy na podporu nalezení majitele.....	- 34 -
1.5.4.	Věk.....	- 35 -
1.5.5.	Pohlaví	- 35 -
1.5.6.	Plemena.....	- 36 -
1.5.7.	Kastrace.....	- 37 -
1.5.8.	Změna životního prostředí	- 38 -
1.6.	Problémová chování po umístění k novému majiteli	- 38 -
1.6.1.	Seznamování útlkového psa s domácím psem.....	- 39 -
1.6.2.	Pes z útulku a děti	- 39 -
1.7.	Euthanasie.....	- 40 -
3.	Závěr	- 42 -
4.	Seznam literatury	- 43 -
5.	Seznam příloh	- 54 -

1. Úvod

Většina psů, kteří jsou okolnostmi nuceni přebývat v útulcích pro opuštěná zvířata, vykazují dříve či později některé známky problémového chování.

Velké množství psů si toho chování s sebou nese již od předchozího majitele. Jsou mezi nimi i týraní a zanedbávání psi. Psi, jejichž majitelé psa nepřiměřeně trestali, nebo je naopak nevychovali vůbec, až jim jednoho dne takříkajíc „přerostli přes hlavu“. Část tvoří psi ze špatných chovů, kde si neměli možnost osvojit správné vzorce chování, ani dostatek času pro vtištění na vlastní druh, či na člověka, a neměli možnost další následné socializace. Podstatná část je tvořena psy, nejčastěji velmi mladými, kterých se majitelé zbavili bez závažných důvodů. Tito psi jsou nejčastěji odchyceni a přivezeni do nejbližšího útulku.

Chování psa v útulku, které označujeme za problémové je často přirozeným projevem psa vzhledem k jeho situaci. Pes je smečkové zvíře a sám se cítí zranitelný. Kotec mu slouží za teritorium, které musí bránit před ostatními psy a projevy jako úzkost, agresivita a zvýšená vokalizace, jsou projevem stresu, který je způsobený mimo jiné i bezprostřední blízkostí ostatních psů. Typické stereotypní kroužení psa v kotci začíná vždy jako snaha vybit přebytečnou energii.

Behaviorální problémy u útulkovým psů jsou především důsledkem přemnožení psů ve světě. O nápravu se snaží veterinární lékaři v rámci kastročních programů, útulky a spolky na ochranu zvířat, pomocí osvěty a prevence. Bohužel, především z důvodů nedostatečné osvěty obyvatel a bez zákonů, které by regulovaly chov psů, či postihovali obchodníky se psy, počet psů u nás i ve světě stále stoupá.

Cíl práce

Cílem bakalářské práce je vytvoření aktuální a ucelené vědecké rešerše na téma behaviorální problémy útulkových psů a problematika přemnožení psů.

2. Literární rešerše

1.1. Legislativa vztahující se k tématu opuštěných zvířat

Na útulky se vztahuje zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, který uvádí, že je povinností majitele psa, aby zvíře neuniklo z ubytovacích prostor. Jako toulavé může být označeno i zvíře, které majitele má, ale které nemá jeho majitel pod dohledem a uteklo. Opuštěné zvíře není pod trvalým dohledem majitele, a z dostupných informací je zřejmé, že ho majitel vyhnal a nemá o něj zájem. Přestože opuštění zvířete je nezákonné a hrozí za něj pokuta, tyto případy se často stávají a zvířata končí nejčastěji v útulku.

Pokud se nepodaří zjistit, kdo je vlastníkem zvířete, případně obci a je odvezen do útulku. Majitel má na svého psa nárok po dobu šesti měsíců, pokud se o psa nepřihlásí, připadá do vlastnictví obce, a ta jej může prodat či darovat. Do uplynutí šesti měsíců může být pes adoptován, nejedná se však zatím o převod vlastnictví (dle zákona č. 246/1992 Sb).

1.2. Fyziologické potřeby psa

Útulek je povinen v chovu zajistit základní fyziologické potřeby psa podle zákona č. 246/1992 článek 5, které zahrnují:

- pravidelné veterinární prohlídky a péče prováděné veterinárním lékařem,
- krmení kvalitním krmivem v dostatečném množství,
- zajištění vhodného ustájení a sociálního kontaktu s lidmi a psy,
- očkování dle zákona a další dle aktuální nálezové situace na doporučení veterináře,
- pravidelné preventivní ošetření proti parazitům, léčebné při výskytu vnitřních parazitů (ČMKU, 2006)

1.2.1. Výživa

Pes je velmi přizpůsobivé zvíře a zdravý jedinec dokáže přežít v rozličných podmínkách včetně nutričně omezené stravy, zejména pokud má vhodný úkryt před nepříznivým počasím (Hubrecht et al., 1995). Psi upřednostňují maso před stravou obsahující obiloviny (Houpt et Smith 1981). Některá plemena mají sklony k obezitě (Anderson 1973), nicméně jsou pro ně dostupná vhodná krmiva na trhu. Dudek a kol. (1996) doporučují dospělé psy krmit jednou denně, štěňata 3x-4x denně. Doporučená denní krmná dávka pro psa s váhou 25 kg je přibližně:

- 88g bílkovin,
- 138g sacharidů,
- 63g tuků,
- 2-5% vlákniny (dle věku a kondice psa),
- vitaminy: B1, B2, PP, B5, B6, H, cholin, kyselina listová, B12, C, A, D, E, K, F,
- minerální látky (Škrdlík a Císařovský, 1994).

1.2.2. Podmínky prostředí

Vhodné ubytování umožňuje psovi se pohybovat, manipulovat a žvýkat objekty na hraní, a má možnost interakce se psy a lidmi (Hubrecht, 1993a). Psi, kteří jsou ubytováni individuálně z rozličných důvodů, by měli mít možnost dostatečného pohybu a interakce v zajímavém prostředí (Smith et al., 1995). Kotec by měl být postaven tak, aby psi měli možnost se vylučovat mimo spací prostory (Fox, 1986).

Zákonem daná minimální plocha kotce na psa činí 0.5 m² pro psa do 6 kg váhy, 0.7 m² pro psa od 6 kg do 10 kg, 1.2 m² pro psa od 10kg do 20 kg, 1.7 m² pro psa od 20kg do 30 kg a 2 m² pro psa nad 30kg (ČMKU, 2006). Vnitřní teplota by se měla pohybovat v rozmezích 15-24 stupňů, vlhkost plus minus 55% , výměna vzduchu 8-12 krát za hodinu. Štěňata vyžadují 26-28 stupňů minimálně prvních 10 dní života (Smith et al., 1995).

Dále musí mít pes možnost volného pohybu alespoň jedenkrát denně, z kotců musí být pravidelně odstraňovány výkaly a musí být čisté, suché a bez parazitů. Psi nesmí být v kotcích

trvale uzavření a musí být zajištěn přístup denního světla (Procházka, 2005). V kotci musí být přítomný tepelně izolovaný prostor pro odpočinek a pitná voda. Kotec musí být zkontruován takovým způsobem, aby měl pes možnost schovat se před nepříznivými vlivy jako průvan nebo extrémní teploty (ČMKU, 2006).

V místech, kde je ubytováno velké množství psů bývá velký hluk. Bylo naměřeno až 100 decibelů (Senn et Levin 1975). Ottewill (1968) zkoumal vliv a dopady nadměrného hluku a doporučoval jeho snížení kvůli zaměstnancům. Pes má sluchový rozsah 55kHz (Gamble 1982). Nejcitlivější je sluch v rozsahu 500Hz – 16kHz, kdy psi vnímají zvuky až 4x intenzivněji než člověk. Dlouhodobý hluk nad 90 decibelů může poškodit lidský sluch, proto pracovníci v psincích mohou nosit chrániče sluchu. Vysoká intenzita hluku může poškodit i sluch psů, není na to však dostatečné množství důkazů (Hubrecht et al., 1995).

1.2.3. Pohyb a sociální kontakt

Nedostatek pohybu a sociálního kontaktu má velký vliv na chování psů. Takový jedinci pak silně reagují na příchod a odchod majitele, dochází častějšímu kroužení psa, skákání, hrabání, destruktivní činnosti, stereotypnímu chování, jak si pes snaží vybit přebytečnou energii. K dalším změnám chování patří stresové anxiety, nebo agrese při odchodu majitele (Beerda et al., 1999).

Bylo dokázáno, že psi kteří jsou chováni odděleně od rodiny, například pouze na dvorku či kotci, mají vyšší riziko, že budou umístěni do útulku, než psi, kteří tráví většinu času v domě (Patronek et al., 1996). Psi, kteří jsou plně socializovaní na člověka často dávají přednost interakci s člověkem před dalšími psy (Tuber et al., 1996). Vztah psa na člověka je často velice silný a vnímavý, i co se týče nálad a vztahů v rodině. V důsledku stresu z hádek a napětí v rodině může pes reagovat fyzickými potížemi jako průjmy, žaludeční nevolnosti, epileptické záchvaty (Cain, 1983). Byla naměřena zvýšená produkce glukokortikoidů u psů ve chvíli, kdy byli izolováni od svých rodin (Tuber et al., 1996). Naopak pokud má pes v člověku podporu je tento vztah oboustranně výhodný, pes i majitel vykazují nižší srdeční tlak, hladinu cholesterolu, kortizolu, zvýšenou hladinu oxytocinu, prolaktinu, endorfinu a dopaminů a lépe snáší případné stresové situace (Garrity et Stallones, 1998). Hennessy et al. (1998) uvádí, že 20 minut hlazení psa, pomalými tahy snižuje měřenou hladinu kortizolu u psa.

V rodinách, kde byl pes označen jako člen rodiny, bylo prokazatelně nižší riziko, že se psa vzdají. Byla nalezena souvislost mezi počtem pořízených fotografií psa a četností návštěv veterinárního lékaře a pravděpodobností umístění psa v útulku. U lidí, kteří se o svého psa intenzivně zajímali, často navštěvovali veterinárního lékaře a pořizovali velké množství fotografií, bylo minimální riziko umístění psa v útulku (Martson et al., 2003). Řada autorů (Hubrecht, 1993; Wells a Hepper, 2000; Coppola et al., 2006) ve svých studiích dokazuje, že poskytování sociálního kontaktu s lidmi činí útlkové psy behaviorálně atraktivnější a tím pádem i snadněji adaptovatelné.

Čich je důležitým smyslem psa, který doposud není dostatečně prozkoumán. Hubrecht et al. (1992) uvádí, že psi ubytovaní ve skupinách trávili více času čicháním společných prostor.

1.2.4. Fyziologické reakce na stres

Stres je celková odezva organismu na jakoukoliv výrazně působící zátěž, ať už psychickou nebo fyzickou (Abrantes et al., 2007). V důsledku stresu může dojít k odmítání jídla, zvýšené očištění těla, chvění (Palestriny et al, 2010), či patologickým reakcím jako nemoc, nebo abnormální chování (Abrantes et al., 2007).

Pokud je organismus dlouhodobě vystavený stresorům, dochází k adaptivním fyziologickým změnám. Na akutní stres reaguje organismus prostřednictvím autonomního nervového systému produkcí katecholaminů, především adrenalinu a noradrenalinu, produkovaných dřením nadledvin, a pokud stresor přetrvává a stres se stává dlouhodobým, následuje reakce neuroendokrinní soustavy (Hemsworth and Coleman, 1998). Hypotalamus, hypofýza, nadledvinky, tzv. HPA osa. Dochází k produkci kortikosteroidních hormonů produkovaných kůrou nadledvin. Homeostáza je obnovena poté, co se organismus přizpůsobí podmínkám, nebo je stresor odstraněn (Niehoff, 1999).

1.2.4.1. Kortisol

Už samotný příchod psa do útulku se ukazuje jako stresující, a hladina kortizolu výrazně vzrůstá během prvních tří dnů. Poté následuje postupný pokles hodnot (Hennessy et

al., 1997). Překvapivě u některých psů byly při vstupu do útulku naměřeny celkově nízké hodnoty kortizolu. To je pravděpodobně způsobeno tím, že tito psi před příchodem do útulku zažívali chronický stres následkem týraní, zanedbávání, nebo opuštění a došlo k habituaci organismu na stres. Stejný efekt popisují lidští lékaři u lidí, kteří zažili dlouhodobý stres a nazývají to posttraumatická porucha, nebo syndrom vyhoření. U těchto jedinců nemusí dojít ke vzrůstu hladiny kortizolu, i když jsou vystaveni relativně stresující situaci (Hennessy et al., 2001).

Předpokládalo se, že psi, kteří budou vykazovat nejvyšší hladiny kortizolu budou ti, jejichž chování bude následně nejvíce negativně ovlivněno. Hennessy et al. (2001) měřili hladiny kortizolu u štěňat a zjistili, že štěňata která měla nižší hladinu kortizolu v krvi byla ta, která vykazovala nejvíce problémového chování po dvou týdnech v útulku, i po šesti týdnech u nového majitele. K podobným výsledkům došel McBurnett et al. (2000), ve studii zaměřenou na děti s dlouhodobým problémovým chováním a zjistili, že děti trpící dlouhodobou agresivitou vykazují dlouhodobě sníženou produkci ACTH hormonů.

Beerda et al. (1999) zkoumali vlivy vnějšího prostředí a naměřili nejvyšší hladiny kortizolu kolem desáté hodiny ranní. Velký vliv mělo i počasí. Psi držení venku za špatného počasí měli vyšší hladinu kortizolu a vykazovali výraznější behaviorální změny než psi, kteří byli během špatného počasí uvnitř. A psi, kteří zažili příjemné počasí ve venkovním výběhu měli při následním individuálním ubytování v kotci vyšší hladinu kortizolu a vykazovali výraznější behaviorální změny, než ti psi, kteří byli venku za špatného počasí. Garier et al. (1990) popisuje zvýšenou reaktivitu organismu na stres u fen v porovnání se samci.

Při studiích prováděných na lidech a primátech byly sledovány rozdílné hodnoty kortizolu při různých situacích a tyto hodnoty se ukázali být stabilní v průběhu času a užitečné při předpovídání pozdějšího chování jedinců (Clarke et al., 1995). Naměřené výsledky hladiny kortizolu v útulcích by mohly být použity jako pomocné pro předpovídání budoucího chování psa (Hennessy et al., 2001).

1.2.4.2. Stres

Stres je zdravá reakce organismu v případě narušení dynamické rovnováhy. Abrantes (1999) uvádí, že stres vyvolává reakci, jenž má organismus ochránit, přesto může způsobit patologické reakce jako onemocnění nebo změny v chování, především pokud je organismus

stresován příliš dlouho. Krátkodobý i dlouhodobý stres má vliv na zdraví a délku života jedince (Dreschel et Nanacy, 2010). Fyziologické reakce na stres připraví organismus na extrémní podmínky. V případě boje připraví jedince na útok nebo útěk (Abrantes, 1999).

Palestriny et al. (2005) vystavovali psy stresovým situacím a zkoumali změny chování a fyziologické reakce těla. Mezi změny chování patří například kňučení, chvění a odmítání pití a jídla v době nepřítomnosti majitele. Dreschel et Nancy (2010) uvádí, že během stresové reakce dochází k řadě hormonálních a imunitních změn, a tyto změny mají vliv na zdraví a kvalitu života jedince.

Výsledky studie Palestriny et al. (2005) uvádí, že špatné životní prostředí a sociální podmínky vyvolají změnu frekvence tepu a chování psa, a že tyto změny, především behaviorální, ukazují na emoční stres. Dreschel et Nancy (2010) zkoumali příčiny úmrtí 721 psů pomocí dotazníků zaslaných majitelům psů. Bylo zjištěno, že psi trpící sociálním strachem, nebo separačními anxietami měli častější frekvenci výskytu kožních chorob a zkrácenou životnost oproti vyrovnaným psům.

1.3. Etologie psa (etogram)

Etogram neboli souhrnný inventář vrozeného chování popisuje příslušné dědičné koordinace, neboli vzorce chování a rozebírá podmínky, za jakých se chování vyskytuje (Mikulica, 1992). Různí vědci používají různé názvy pro stejné chování (Packard, 2003), což může být matoucí. Při testování hypotéz o funkcích jednotlivých aspektů chování je vždy třeba shromáždit důkazy o tom, jakým způsobem ovlivňuje toho chování přežití a předání genotypu v jiném prostředí. Mikulica (1992) uvádí, že znalost etogramu je nezbytná pro správné chápání chování zvířete.

Mikulica (1992) popisuje etogram psa následovně:

- orientační chování,
- komfortní chování (úprava srsti, očista),
- obranné chování,
- lovecké chování,
- potravní chování (příjem, přenášení a ukryvání potravy, kálení a močení),
- sociální chování,

- hry,
- sexuální chování,
- chování při porodu,
- výchova štěňat (rodičovské chování),
- infantilní chování (chování mláďat ve vztahu k rodičům a sourozencům),

etologie dále rozebírá periodičnost v chování (biorytmy), všeobecné formy pohybu, odpočinek a spánek zvířat (Mikulica, 1992).

Naproti tomu Packard (2007) rozděluje chování do osmi kategorií a následně podkategorií.

Aktivita

- nečinnost: odpočinek vleže, sezení, stání
- mírná aktivita: chůze, interakce, poznávání, přijímání krmiva, péče o tělo
- namáhavá činnost: směrové rychlé pohyby, klus, cval, běh

Péče

- přijímání péče: sání, kňučení, olizování, zvedání tlapky, přetočení na záda
- rituály vyvolávající pečovatelské chování: plazení, kousání nad čenicem, přetočení na záda (pasivní submise), natočení (aktivní submise)
- poskytování péče: péče o štěňata, přenášení štěňat, nošení potravin, vyvrhování, mytí, dohlížení, následování, vedení

Útok / útěk:

- vyhýbavé chování: odvrácení zraku, vyhýbání se, plazení se sklopenou hlavou, nízká pozice těla, ústup, ignorování protivníka, opuštění místa, běh, štěkání, útěk do úkrytu
- obranné chování (smíšené útok / útěk): štěkání, krčení, oční kontakt, vrčení, zježená srst, chňapání, mručení, točivé pohyby
- útok: lov protivníka, oční kontakt, kousnutí a držení, výpad- rychlý pohyb, narážení čelistí, štípnutí, sevření, plížení, vysoký postoj, zápas, útok
- dominantní chování: vztyčené uši, vysoký postoj těla, ocas nahoře, močení se zdviženou nohou, drbání se

- neutrální postoj: uši na stranu, visící ocas, močení v dřepu a ve stoje, vyčkávání
- submisivní agrese/útek: sraštělé čelo, uši dozadu, nízký postoj, ocas mezi nohama, ústa spojená do linky, shrbenost

Potravní chování,

- lov: klus ve směru lovu, kličkování, stopování, sledování okolí, hrabání
- manipulace s kořistí: trysk, uchopení, držení, výpad, sražení k zemi, vrhnutí na kořist, zatřesení krkem, šťouchání nosem, ukryvání, trhání
- konzumace: žvýkání, polykání, páráání, pití, olizování

Údržba

- nízká: apatie, natažení nohou, lhostejný výraz, visící hlava, skelné oči, neupravenost
- normální: olizování těla, škrábání, třesení hlavou, tření těla, močení, defekace
- vysoká: opakované lízání zranění, zvracení, splašený útek, kulhání, průjem

Přiblížení/navázání kontaktu

- krátkodobé: přístup, dotyk nosem, olizování, ležení opodál, procházení kolem
- umírněné: vytí vč. vytí ve smečce, nesení objektu, shromáždění smečky, stání poblíž, ohlížení přes rameno, vrtění ocasem
- dlouhodobé: sklonění, poskakování, následování, cval, hra-zápas, vrtění ocasem v kruhu, chňapání čelistmi při hře, válení

Sexuální chování

- omezující: sledování, značkování přes původní značky, otírání se, paralelní chůze
- námluvy: pokládání čumáku pod bradu, vzpínání, zrychlený pohyb, uši navrchu hlavy, švihání hlavou, objetí psa tlapama, nesmělé čichání, t-formace, zápasení - hra
- kopulační: doprovázení, odvrácení ocasu, naskakování, zasunutí, ejakulační kontrakce, seskočení, svázání, cvakání zubů

1.3.1. Behaviorální reakce na stres

Chování jako je nízké držení těla, zvýšená péče o srst, zvedání tlap, vokalizace, stereotypní chování a koprofagie může indikovat chronický stres, a pomoci identifikovat špatný welfare psů (Beerda et al. 1998).

1.3.2. Druhy problematického chování v útulku

1.3.2.1. Separáční anxiety

Separáční úzkost je nejčastější problémové chování u psů. Lem (2002) uvádí, že k fyzickým a behaviorálním příznakům úzkosti došlo pouze tehdy, pokud se majitelé chystali na dovolenou, nebo během jejich nepřítomnosti. Schwartz (2003) potvrzuje, že k tomuto chování dochází pouze v nepřítomnosti majitele. V době před odjezdem pes začíná projevovat úzkost a neklid, vykazuje strach z odchodu majitele. V některých případech mohou být projevy velmi intenzivní a pes kouše majitele a staví se do dveří, aby zabránil odchodu.

Herron et al. (2008) uvádějí, že separáční úzkost u zvířat je emociální reakce na podnět, a předpovídá potenciálně nebezpečné situace. Stupeň závažnosti projevů separáční anxiety závisí na stupni a charakteru vztahu mezi zvířetem a majitelem. Projevy mohou dosahovat až paniky, kdy pes nad situací ztrácí kontrolu a reaguje přehnaně (Schwartz, 2003).

Podle Overalla (2000) je separáční úzkost nejčastěji vidět u adoptovaných psů, kteří byli opuštěni jako malí, a u starších psů, kteří zažili nějakou významnou životní změnu. Herron et al. (2007) poukazuje na vysoký počet problémů související se separací u psů pobývajících v útulku. Simpson (2000) uvádí, že u psů z útulku je vyšší pravděpodobnost, že byli odloženi z důvodu separáční anxiety, nebo žili do té doby ve skupině psů, a problémy se objevili až po sociální izolaci.

Lundt et Jorgensen (1999) uvádí častý výskyt separáční anxiety u psů, kteří jako štěňata prodělali nějakou nemoc, nebo zůstali delší dobu sami. Problémy se také často vyskytují u hospitalizovaných psů a u nalezených psů. Psi si tvoří silné sociální vazby na své

majitele, v případě separační úzkosti je tento vztah ještě silnější a úzkostná reakce vzniká na základě oddělení psa od jeho majitele. Pro sociální zvířata, mezi které patří i pes je úzký sociální kontakt mezi rodiči, potomky a jednotlivými členy smečky velmi důležitý (McCrave, 1991).

Separační úzkost je panická reakce podobná lidským záchvatům paniky mimo jiné i v tom, že přetrvávající podmínky, které úzkost u psa vyvolávají, nezpůsobí zhoršení, nebo prohlubování stavu. Spíše paměť a emoce posilují celý cyklus chování. Léky proti úzkosti jsou užitečné jako doplňková léčba, protože mohou pomoci narušit tento cyklus chování a tím nám umožní snížení citlivosti psa vhodným modifikačním programem (Overall, 2000). Lem (2002) doporučuje léky proti úzkosti jako doplňkovou léčku založenou na vývoji postupné desenzibilizace, poskytnutí odreagování psovi v době, kdy majitel není doma, a odměňování požadovaného chování.

Separační anxiety je častým důvodem, proč majitelé odvezou psa do útulku (Herron et al., 2014). Její projevy mohou být velmi vážné, dochází k ničení majetku, vokalizaci psa, sebepoškození, močení v bytě i agresii při odchodu majitele. V těžších případech se někteří majitelé rozhodnou pro eutanazii psa (Herron et al., 2008).

Ztráta druhého psa může vyvolat separační anxieta u psa, ale nebylo dokázáno, že by nový pes pomohl tento problém vyřešit (Herron et al., 2014).

1.3.2.2. Úzkost

Mikulica (1992) popisuje úzkost u psů jako nespecifickou plachost, které nesměřuje k žádnému konkrétnímu objektu. Plachost se u psů často objeví při změně prostředí, kdy jsou psi nuceni opustit svoje teritorium. Velmi často se objevuje u psů v útulcích (Dreschel et Nancy, 2010). Úzkostná zvířata reagují přehnaně na různé podněty, například manipulaci a jsou náchylnější k infekčním chorobám a parazitárním onemocněním (Mikulica 1992; Dreschel et Nancy, 2010). Pokud plachost nepřesáhne určitou mez, jedná se o přirozenou reakci na neznámé prostředí, zvířata, lidi a situace. Ve své knize Masson (2009) uvádí: „Kdyby živočichové neměli žádné obranné reakce, strach by jim neposkytoval žádný prospěch“.

1.3.2.3. Fóbie

Fobie je úzkostná porucha projevující se ohromujícím strachem, který je nepřiměřený a neopodstatněný a setrvává na stejné úrovni (Pluijmakers et al., 2010). Příčinou může být vrozená úzkost, která byla dále rozvíjena, nebo traumatický zážitek (Abrantes, 2007). Další příčinou fóbie je sociální deprivace v raném věku (Pluijmakers et. al., 2010). Pokud má pes negativní zkušenost, která se odehrála s konkrétním člověkem, zvířetem, nebo na konkrétním místě, může si toho místo spojit s negativním zážitkem, a další konfrontace s tímto podnětem v něm vyvolá strach (Abrantes, 2007). Dalším prohlubováním tohoto strachu může vzniknout fóbie.

1.3.2.4. Agresivita

Agresivita je nejzávažnější problémové chování u psů, a často úzce souvisí se separační úzkostí. Pes své útoky směřuje na ostatní zvířata v domácnosti, lidi i majitele ve snaze zbavit se narůstající frustrace z odchodu majitele (Pluijmakers et al., 2010). Ročně jsou v USA hlášeny dva miliony případů pokousání lidí a tři tisíce případů pokousání v Kanadě. Průzkumy ukazují, že výskyt agresivních psů v populaci je kolem 15%. Většiny případů pokousání má na svědomí špatný, nebo žádný trénink psa a sociální deprivace v úzkém věku (Kalinin, 2011). Jagoe et al. (1996) uvádí, že některé studie nepotvrzují vztah mezi chováním člověka a agresivitou psa, zatímco jiné naznačují, že agresivita psa je často přímou odezvou na majitelovo chování a postoje (Line et al., 1986).

Serpell (1996) se domnívá, že častou příčinou agresivity u psa je komunikační bariéra a nedostatečná znalost chování psa, kdy majitel nedokáže správně vyhodnotit psovo chování. Majitel může agresivitu psa nevědomky podporovat (Serpell, 1996). Určitá gesta, která jsou lidmi vnímána jako pozitivní a přátelská, mají z pohledu psa odlišný význam. Abrantess (1999) uvádí například objemutí psa kolem krku, úsměv a podání ruky (příloha č. 8, č. 9 a č. 10). Separační anxiety často přerůstají v agresivní chování, kdy se pes nejprve projevuje agresivně vůči svému nejbližšímu okolí, a časem začne používat agresi jako čím dál častější odpověď na různé stimuly (Kalinin, 2011).

Agresivitě u psa můžeme předcházet tréninkem pomocí pozitivního podmiňování místo donucovacích metod a trestů. Pokud se pes nikdy nenaučí jak správně komunikovat s lidmi a dalšími psi, třeba z toho důvodu, že jeho majitel používá násilné tréninkové metody, bude se tento pes projevovat agresivně (Aloff, 2004). Štěňata se po narození učí, a částečně i dědí správné vzorce chování od své matky. Pokud je fena agresivní, nebo má jiné poruchy chování, je vysoká pravděpodobnost, že se toho chování vyskytne i u štěňat. Dalším rizikovým faktorem je nedostatečná socializace psů od tří do šesti měsíců věku (Appleby et al., 2002). Serpell (1996) uvádí zlepšení až úplné odstranění agresivity u psů, jejich majitelé využili pomoc vhodného trenéra a odborníka na psí chování. Clark et al. (1993) potvrzují, že trénink poslušnosti pod odborným dohledem zlepšuje psovo chování a vztah mezi majitelem a psem. Né vždy považujeme agresivní projev za nežádoucí (Kalinin, 2011). Například při tréninku obran je po psech vyžadováno útočné chování, a správně vedený trénink nezvyšuje agresivitu psa, naopak jej učí sebekontroli.

Dalším důvodem k agresivitě může být fyziologická, nebo chemická disbalance. Je teda potřeba vyloučit zdravotní problém před tím, než se s agresivním psem začne pracovat. Často je chování psa majiteli špatně vyhodnoceno a o agresivitu se ve skutečnosti nejedná (Aloff, 2004). Agresivita je projev chování, který je důležitý pro vnitrodruhové vztahy. Je vyjadřována výrazy tváře, postavením těla, změnou pachu a zvukovými projevy (Abrantes, 2007). Netto et Doreen (1997) navrhli test pro vyloučení agresivních jedinců z chovu a zabránění šíření jejich genů v populaci.

1.3.2.5. Vylučování

Vylučování moče a fekálií je častý příznak separační úzkosti (Simpson et Barbara, 2000). Mezi příznaky separační úzkosti patří i vylučování v bytě (Overall et al., 2001; Lueger et al., 2000). Další důvody vylučování psa v bytě jsou nečistotnost, například z důvodu špatného chovu, kde štěňata odchovávala nečistotná fena, dále nedostatečná, nebo žádná socializace v úzkém věku (Pluijmakers et al., 2010), nedostatečné venčení psa, submisivní projev chování, extrémní vzrušení, značkování území, fobie, kognitivní disfunkce, nebo nemoc (Simpson et Barbara 2000; Sherman et Barbara, 2008).

Jedná-li se o vylučování z psychických důvodů, je možné použít antidepresiva. King (2000) uvádí, že psi, kteří užívali Clomipramine reagují rychleji na léčbu separačních úzkostí, fobií a jiných psychických poruch.

1.3.2.6. Ničivost

K destruktivní činnosti psů dochází nejčastěji v nepřítomnosti majitele (Overall et al., 2001). Ničivost je častým příznakem separační anxiety (Lund et al., 1999; Simpsons et Barbara, 2000), mezi další důvody destruktivní činnosti psa patří hra, častěji u štěňat a mladých psů z důvodu nudy, frustrace, vzrušivosti, různých fobií, teritoriální agresivity, nebo kognitivní disfunkce (Sherman and Barbara, 2008). I v tomto případě je možná doplňková léčba léky. Simpson et al. (2007) uvádí významné omezení destruktivní činnosti při léčbě Fluoxetinem (Sherman and Barbara, 2008).

1.3.2.7. Vokalizace

Vokalizace je jedním z komunikačních prostředků psů. Ke štěkání dochází v rámci hry, vzrušivosti, teritoriálního chování, a často dochází ke štěkání u psů trpících separační anxiety (Sherman and Barbara, 2008; Lund et al., 1999; Overall et al., 2001). Psi neštěkají v důsledku fobie z bouřek nebo hluku (Overall et al., 2001). Vytí v důsledku samoty psa je považováno za přirozenou reakci. Mezi nejčastější vokalizace v důsledku separační anxiety patří štěkání, kňučení a vytí (Appleby et al., 2004). Abrantes (1991) uvádí, že psi vyjí, když se cítí osamělí. Štěkáním nás pes upozorňuje na vetřelce, vynucuje si pozornost, nebo si vybíjí nadbytečnou energii, pokud nemají dostatečnou stimulaci. Kňučení je spojené s pocitem tísně, podřízenosti, nejistoty a strachu. Vyskytuje se často při fixaci psa na majitele.

Pokud pes štěkáním obtěžuje majitele a sousedy, je potřeba nejdříve s pomocí odborníků určit příčinu jeho chování (Overall et al., 2001). Podobně jako u destruktivní činnosti, i u problematické vokalizace je možná léčba léky, studie potvrzují významné zlepšení při léčbě Fluoxetinem (Sherman et Barbara, 2008).

1.3.2.8. Hypersalivace

..

Nadměrné slinění může být příznak separační anxiety (Sherman et Barbara, 2008; Lund et al., 1999; Overall et al., 2001). Pokud k nadměrnému slinění dochází v nepřítomnosti majitele, pes má hrud' a přední končetiny nasáklé slinami, a po příchodu majitele přijímá nadměrné množství vody v důsledku dehydratace, jedná se o příznak separační anxiety (Simson et Barbara, 2000). Hypersalivace může být majiteli přehlížena, jelikož při ní nedochází k žádné škodě, a v důsledku toho není úzkost psa diagnostikována (Overall et al., 2001). Terapie psa může zahrnovat i léčbu farmaky. Sherman et Barbara (2008) potvrzují pozitivní výsledky při léčbě Fluoxetinem.

1.4. Faktory ovlivňující chování psa v útulku

Veřejné útulky městské, nebo obecní jsou zřizované městem či obcí, často policií (Olson et Moulton, 1992). Jsou financovány z rozpočtů měst, obcí, případně poplatků a mají za úkol vyzvedávat a přijímat nadbytečná a toulavá zvířata, a chránit blaho a zdraví lidí tím, že minimalizují výskyt zvířat poškozujících vlastnictví, ohrožujících lidské životy, působící automobilové nehody, výtržnictví a šíření chorob. Veřejné útulky se také mohou podílet na prevenci proti přemnožení psů a snažit se o jejich nápravu. Zájem je i o prezentace ve školách (Moulton et al., 1991).

Soukromé útulky jsou obvykle neziskové a osvobozené od daně. Provozují činnost charitativního charakteru a jsou závislé na sponzorských darech, příspěvcích soukromých osob, dobrovolnictví a platbách za přijímání a adopci psa. Z těchto peněz financují i veterinární úkony (Moulton et al, 1991). Soukromé útulky v zahraničí, které přijímají všechna opuštěná zvířata jsou nucené utrácet psy, které si majitelé nevyzvednou, nebo nejsou adoptovaní v určité lhůtě. K eutanazii dochází často, jelikož počet opuštěných a nechtěných psů je velký, ale prostory a finanční prostředky jsou omezené.

Moulton et al (1991) poukazují na fakt, že existují i útulky, které neutrácí psi, a tyto útulky často nemají prostory přijmout všechny psi, které k nim lidé přivedou, a tak jsou nuceni mnohá zvířata odmítat. Útulky s touto politikou mají často dlouhé čekací lhůty a majitel si mnohdy musí najít jinou alternativu (Olson et Moulton, 1992).

Soukromé organizace na ochranu zvířat často provozují péči o zachráněná zvířata společně se vzdělávacími programy zaměřenými na péči o zvířata a prevenci proti přemnožování psů. Olson and Moulton (1992) potvrzují, že potenciální osvojitelé zvířete jsou informováni o tom, jakou péči zvíře vyžaduje, a jsou poučeni o jejich vlastnické odpovědnosti před tím, než zvíře adoptují (Moulton et al., 1991). Soukromé organizace prosazují kastraci a sterilizaci zvířat mezi lidmi, a často mají vlastní veterinární kliniku, nebo smlouvu s veterinářem o kastraci jejich zvířat. Soukromé organizace se také věnují vzdělávacím programům jako prevenci proti přemnožování psů, různým typům výcviků pro psy, poradenství při problémech, zabývají se problémovým chováním psů a případy napadení lidí psy.

Dalším typem útulků (Moulton et al., 1991) jsou soukromé organizace na ochranu zvířat, které mají smlouvu s městem nebo obcí, za účelem kontroly zvířat a prosazování programů pro snížení míry přemnožení. Tyto útulky, pokud tomu odpovídá smlouva, se často starají i o zabavená zvířata policií. Obzvláště v Americe, kde je boj proti přemnožení psů intenzivnější, mají tyto organizace více možností, jelikož jsou lépe financované. Často tedy mají vlastní auta, nákladáky, stálé pracovníky včetně veterinářů. Tyto soukromé organizace vybírají poplatky od místních samospráv, a mohou usilovat o soukromé dary na podporu dalších programů, jako je vzdělávání za účelem ochrany zvířat a prevence přemnožování (Moulton et al., 1991).

1.4.1. Věk

Nejčastěji najdeme v útulcích mladé a dospívající psy (Salmen et al., 1998), kteří podle Patronka (1995) tvoří až 72,5% z příchozích psů.

To tedy znamená, že nejčastěji přichází psi do útulku v období puberty, což je období, kdy pes pohlavně dospívá, a začíná se prosazovat se smečce (Dudek a kol., 1996). Nebo je pes dospělý a pohlavně vyspělý. Různá plemena dosahují dospělosti v různém věku, obecně velká plemena dospívají později (Dudek a kol., 1996; Mikulica, 1992). Pes je smečkové zvíře a jeho hierarchické postavení ve smečce je pro něj velmi důležité. Obzvláště když jsou pohlavně dospělí jedinci drženi odděleně v kotcích ve společných prostorech, je to situace pro psy frustrující a stresující a vede k celé řadě projevům problémového chování (Beerda et al., 1998).

Některé útulky řeší situaci kastrováním všech útlukových psů, což zároveň i zvyšuje šanci psa na adopci (Patronek et al., 1996; Marston et al., 2004; McHarg et al., 1995) a pomáhá řešit situaci s přemnožením psů ve světě (Olson et Moulton, 1992; Wenstrup et al., 1999; Rowan et Andrew, 1992; Butcher, 1999).

1.4.2. Pohlaví

Beerda et al. (1998) uvádí, že fenky vykazují celkově silnější reakce na akutní stres, než samci. Na dlouhodobý stres pohlaví psa vliv nemělo. Na rozdílné chování samců a fen nemělo vliv ani počasí. Bylo pozorováno výrazně častější zvedání tlap u fen. Vyprazdňování a močení bylo častější u samců, což může způsobovat silnější motivace k označení území. Samci také vykazovali vyšší držení těla, vrtění ocasem, a méně často vykazovali přeskokové chování.

1.4.3. Kastrace

Psi, kteří nejsou kastrování, vykazují oproti kastrovaným jedincům více agresivity, a majitelé je častěji odevzdávají do útulku z osobních důvodů majitele, nebo povahy psa, a častěji žádají o jejich euthanázii. Marston et al., (2004) uvádí, že v některých útlucích tvoří nekastrování jedinci až 50% z počtu psů, kteří byli usmrceni euthanazií.

1.4.4. Četnost pohybu a kontaktu s lidmi

Socializace s lidmi (3. – 14. týden) je nezbytná pro výchovu vyrovnaných psů, kteří se v přítomnosti lidí cítí uvolněně (Scott et Fuller, 1965). Je všeobecně známo, že nevhodné ubytovací podmínky způsobují problémové chování psů (Fuller, 1967; Solarz, 1970). Vhodné ubytování by mělo umožňovat interakci s limy (Wofle, 1992), i psy (Fox, 1986). Ubytování psů v párech nebo ve smečkách je vhodná a preferovaná ubytovací metoda (Hubrech et al., 1992; Hubrecht, 1993b), je však v režii člověka, aby předešel a zabránil případným konfliktům mezi psy v uzavřeném prostoru, a nedošlo tak k jejich vážnějšímu poranění.

Pohyb psů z útulku nejčastěji zajišťují zaměstnanci spolu s dobrovolníky. Tuber et al. (1996) a Hennessy et al. (2002) uvádí, že lidský kontakt je účinným a užitečným nástrojem ke snížení stresu psa, snižuje výskyt problémového chování, a zvyšuje šanci na adopci (Coppola et al., 2006; Hennessy et al., 2001).

1.4.5. Doba strávená v útulku

V rámci studie Luescher et al. (2008) nebyl prokázán rozdíl šance na adopci mezi psy, kteří pobývali v útulku dlouhodobě a psy, kteří byli v útulku krátkodobě. Oproti tomu Coppola et al. (2006) uvádí, že psi vystaveni dlouhodobému pobytu v útulku se stávají apatickými, méně se zajímají o své prostředí, tráví více času v zadní části kotce, a v důsledku toho jsou méně atraktivní pro potenciální zájemce. Navíc mají vyšší riziko, že se u nich vyvine další nežádoucí chování.

1.4.6. Ubytovací podmínky (ochuzené prostředí)

V některých státech je stále legální držet psy zavřené v malých, zcela nevyhovujících prostorech. Obzvláště pokud se jedná o laboratorní zvířata. Tyto omezené podmínky mají velký vliv na psychiku zvířat (Hetts, 1991).

Řada studií dokazuje vliv pohybu a velikosti kotce na chování psa (Marston et Beneth, 2003; Coppola et al., 2006; Campbell et al., 1988; Hughes et al., 1989; Bebak et Back, 1993; Hetts et al., 1992). Neexistují žádné důkazy o tom, že by extra pohyb sám o sobě zlepšoval welfare psů (Clark et al., 1991), záleží vždy na způsobu, prostředí a společnosti. Procházka se psem je ale vždy vítaná interakce a způsob cvičení.

Podle studie Wells et al. (2002) nebyla prokázána souvislost mezi věkem psa a vykazovaných chování, a za změny chování jsou tedy odpovědné faktory prostředí.

Beerda et al. (1998) uvádí, že psi ubytovaní individuálně v omezených podmínkách vykazovali silnější vzrušení projevující se častějším vrtěním ocasu, čenicháním a kroužením. Dále bylo pozorováno častější močení a vyprazdňování, častěji náhle měnili pohyby a polohy těla a měli vyšší postoj těla, než psi drženi ve větších prostorech ve společnosti dalších psů. Individuálně držení psi vykazovali známky nejistoty doprovázené zvedáním tlap,

ambivalentními postoji, záměry pro změnu postoje či chování a třas těla. Psi používají pozici těla při utváření vztahů a hierarchie s ostatními psi. V přítomnosti dalších psů se individuálně ubytovaní psi chovali více dominantně a agresivně, než psi ubytovaní ve skupinách. Častěji vykazovali v přítomnosti dalších psů takové chování jako vrčení, pokládání tlap na hřbet psa, dominování postojem, zježené chlupy na hřbetě a protichůdné postoje. Když byli psi ubytovaní v omezených prostorech vystaveni různým situacím, byl u nich zaznamenán častější výskyt agresivity, vzrušení, třesu těla a nejistoty (Hetts et al., 1992).

Zatímco snížená pohybová aktivita, hrabání a náhlé změny pohybů jsou přímým důsledkem omezených ubytovacích prostor a nemusí nutně vést ke stresu, chování jako nízký postoj psa, koprofagie, cyklické chování, zvýšená péče o srst, zvedání tlap a vokalizace jsou opakovaně spojovány se stresem (Ellion et al., 1961; Houpt et Katherine 1982; Hetts et al., 1992).

1.5. Faktory zvyšující šanci psa na adopci

Důvody, proč se majitelé svého psa náhle vzdají jsou různé. Ve studii Marston et al. (2004) byli lidé při odevzdávání psa do útulku požádáni o vyplnění dotazníku, kde uváděli důvody opuštění psa. Třetina lidí na dotazník odmítla odpovědět, a z těch co odpověděli, byly nejčastější důvody uvedeny osobní důvody (32%), chování psa (11%) a žádost majitele o euthanázii psa (8%). Patronek et al. (1995) uvádí 17% žádostí psa o euthanázii v útulcích v USA.

Mezi osobní důvody nejčastěji patří stěhování majitelů, že je pes příliš časově náročný, vyžaduje více pohybu, pozornosti, a péče než majitelé očekávali, a zdravotní problémy majitele (New et al., 1999).

Malá část psů byla odchycena a odvezena do útulku, protože někoho napadli. Podle studie Patronek et al. (1996) se v útulku nejčastěji vyskytují opuštění psi samci, střední a větší velikosti, nekastrovaní a starší dvou let (Marston et al., 2004).

1.5.1. Výcvik

Clar et al. (1993) popisují zlepšení chování psů těch majitelů, kteří se svým psem absolvovali osmitýdenní trénink poslušnosti, oproti psům, kteří žádný trénink nepodstoupili.

Luescher et al. (2009) se ve výcviku útulkových psů zaměřili na několik cviků. Nejprve učili psy, aby si nechali nasadit košík pomocí pamlsku vloženého do košíku. Poté psy učily chodit bez tahání na vodítku. Pokud psi táhli, psovod buď zastavil, dokud se pes neuklidnil, nebo ho stáhl zpět a uvolnil vodítko. Luescher et al. (2009) dále učili psy neskákat na lidi, to vše pomocí pozitivní motivace. Studie potvrdila, že trénink psů v útulcích zvyšuje jejich šance na adopci.

1.5.2. Chování psa

Problémové chování, jako hlavní důvod opuštění psa uvedlo 11% dotázaných majitelů (Marston et al., 2004). Jako zásadní problém vidí majitelé nejčastěji to, že pes utíká, je hyperaktivní, neposlušný a uštěkaný. Pouhá tři procenta psů byla majiteli označena za agresivní a nebezpečné. Z toho polovina psů podle majitele už někdy někoho pokousala, a 20% psů vykazovalo agresivní chování. Zbytek psů bylo zaměstnanci útulku nejčastěji označeno za bázlivé a nedůvěřivé.

Část lidí uvádělo jako důvod pro opuštění psa to, že se nedokázal přizpůsobit změně prostředí při stěhování z venkova do města (Marston et al., 2004). Pro většinu lidí je důležité, aby jejich nový potenciální pes mimo jiné dobře vycházel s dětmi a dalšími psi. Tyto informace často nejsou dostupné, ale pokud ano, Luescher et Medlock (2009) uvádí, že tato informace zvyšuje šance psa na adopci. Mondelli et al. (2004) potvrzuje, že jako nejčastější důvod při vracení psa do útulku uvádí majitelé problémové chování.

1.5.3. Informovanost veřejnosti a její vztah ke zvířatům

Vždy budou existovat jiné zdroje k pořízení psa, než je útulek. Proto je nejdůležitější informovanost veřejnosti, včetně té, která nemá žádný kontakt s útulky, a tyto informace nevyhledává (Moulton et al., 1991). Útulky jsou nejčastější zdroj osvěty veřejnosti proti přemnožení, a jsou s tím často primárně spojovány. S výjimkou ztracených zvířat, které si majitelé vyzvednou, končí v útulku nechtěná zvířata, z nichž většina bude utracena, protože o ně není zájem (Frank et al., 2007).

Mnoho lidí podle Olson et Moulton (1992) vidí řešení problému přemnožení v eutanazii, a problém přeplněnosti útulků vidí jen jako problém konkrétních útulků, ne-li dokonce jako jejich chybu. Na přemnožení zvířat se však podílí celá společnost prostřednictvím svých domácích mazlíčků a svou nedbalostí. Změna pohledu veřejnosti na problematiku přemnožení psů zahrnuje především majitele zvířat, a jejich účast na prevenci a řešení tohoto problému (Moulton et al., 1991).

Nezbytné je kastrování psů a zamezení tak dalšímu nárůstu počtu zvířat. Nejčastější komplikací jsou majitelé psů, kteří trvají na tom, aby jejich zvíře mělo alespoň jeden vrh. Z jejich pohledu pár dalších psů na celkové situaci nic nezmění, avšak jsou to tyto případy, především na vesnicích, které nejvíce přispívají přemnožení psů. Olson et Moulton (1992) uvádí, že v současné situaci je trh již přesycen, a produkce psů je vyšší, než kolik je zájemců. Útulky přijímají až dvacet psů denně, zatímco poptávka po psech z útulku dále klesá (Roman et Andrew, 1992).

Zawistowski et al. (1998) potvrzují, že Američané mají velmi blízký vztah s jejich domácími zvířaty, a každoroční náklady vynaložené na nákup krmení a potřeb pro psy a kočky toto tvrzení dokládají. Nicméně, každý rok jsou miliony zvířat dovezeny do útulku, kde je velká část z nich utracena (Wenstrup et al., 1999; Roman et Andrew, 1992). Dále Zawistowski et al. (1998) uvádí, že pro nedostatečnou evidenci a transparentnost aktivit útulků nejsou schopni poskytnout platné statistické údaje, které by pomohli situaci reálně zhodnotit, navrhnout řešení problému, či sledovat případné pokroky.

Nechtěná zvířata, přichází do útulků z různých zdrojů. Od lidí, kteří množí zvířata za účelem zisku, nebo jako hobby. Od lidí, kteří nekastrují svá zvířata a přispívají tím

k nekontrolovanému množení. Od toulavých nekastrovaných zvířat. Z útulků, které nepožadují kastraci a přispívají tím k množení (Moulton et al., 1991; Butcher, 1999).

Přemnožení zvířat je podle Olson et Moulton (1992) problém, který se skládá především z jednotlivých vrhů, nedbalých a neinformovaných majitelů, kteří svá štěňata rozdávají, nebo je opustí. Tato korelace je zřídka chápána jednotlivci, kteří jsou přesvědčeni, že na pár dalších psech ročně nezáleží.

Výzvou pro útulky a další instituce, které tyto problémy řeší, je oslovit lidi před tím, než se vzdají svého psa, informovat majitele předtím, než umožní svému psovi se množit a mnohdy předtím, než se rozhodne si psa pořídit. O tuto osvětu usilují nejen útulky, ale i jednotlivci, organizace na ochranu zvířat a veterináři, kteří se zavázali vzdělávat veřejnost o problémech spojených s přemnožením psů (Moulton et al., 1991; Frank et al., 2007).

1.5.3.1. Hromadění zvířat

Chorobné hromadění věcí (anglicky holding, neboli křečkování) je jev, který nalezneme téměř v každém městě či vesnici. Jedinci trpící touto duševní chorobou se mohou dopouštět kriminální činnosti s negativními dopady na rodinu, zvířata a okolí (Hennessy et al. 2002). Osoby trpící chorobným hromaděním zpravidla nashromáždí velké množství zvířat, ale neposkytují jim základní fyzikální a sociální potřeby, včetně potravin, vody, přístřeší a veterinární péče. Svoji patologickou potřebu hromadit odmítají a omlouvají špatné životní podmínky zvířat. Zvířata jsou často v klecích, kotcích a hromadí se množství výkalů a moči, což vytváří nebezpečně vysokou hladinu amoniaku, která může spalovat kůži, oči a plíce (Reinisch et Amanda, 2009).

Často přítomni jsou paraziti jako blechy, roztoči a červi a výskyt nakažlivých nemocí. Svrab, parvoviróza, nebo omenocnění horních dýchacích cest se v omezených podmínkách rychle šíří (Patronek, 1991). Množství potravy a vody je většinou nedostatečné a zvířata trpí podvýživou a dehydratací. V některých případech byl zjištěn kanibalismus. Pokud jsou tato zvířata zachráněna, jsou zpravidla v tak špatném stavu, že jsou buď utracena na místě, nebo později v útulku z důvodu neadoptovatelnosti (Berry et al., 2005).

Odborníci na chování řadí mezi příčiny hromadění demenci, obsesivně-kompulzivní choroby, a další duševně zdravotní problémy. Hromadění zvířat je často obtížně právně

postižitelné, nebo nepochopené, či ignorované státními zástupci a soudci. Míra recidivy u lidí hromadící zvířata je téměř 100 procent (Arluke et al., 2002).

Patronek (2001) uvádí: „lidé hromadící zvířata jsou ze své podstaty lhostejní ke zjevnému utrpení zvířat, která mají v péči“.

Steketee (2011) uvádí, že: „lidé hromadící zvířata shledávají myšlenku smrti natolik odpornou, že považují život v nelidských podmínkách za vhodnější než humánní smrt“. Tento aspekt chování můžeme nalézt i v některých útulcích s politikou nezabíjení zvířat. Studie Frost et al. (2011) uvádí, že více než polovina případů hromadění zvířat se nachází ve městech, a zbytek je rozdělen mezi vesnice a předměstí.

Kočky a psi se na případech hromadění podílejí ze 65%, zbytek jsou hospodářská a exotická zvířata (Reinisch et al., 2011). Zvířata nalezená u osob trpících hromaděním byla nalezena mrtvá, nebo trpěla zřejmým zraněním či onemocněním v 80% případů (Patronek et al., 1991).

Osoby hromadící zvířata rovněž ignorují sociální potřeby zvířat. V důsledku toho se u psů často vyvinou psychické poruchy deprivačního, či agresivního charakteru (Patronek, 2001). Pokud nejsou separováni podle pohlaví, produkují divoké potomky. Tyto psychické poruchy prakticky eliminují šanci na rehabilitování zvířete, a eutanazie je často jediné humánní řešení (Steketee et al., 2011).

1.5.3.2. Přemnožení psů a koček ve světě

O přemnožení psů se více začalo mluvit až v druhé polovině 20. století (Moulton et al., 1991). Situace je způsobena zvyšujícím se počtem lidí, a tím i vyšší koncentrací domácích mazlíčků a potulných zvířat (Patronek et al., 1995). Majitelé často nedají své mazlíčky kastrovat, a ti se poté venku nekontrolovatelně množí, mají také lepší veterinární péči, proto se zvířata dožívají vyššího věku, a jsou po delší dobu schopni reprodukce. Se zvyšujícím se počtem lidí a zvířat, docházelo souběžně i ke zvyšování počtu útulků a jejich naplněnosti (Olson et al., 1992; Schneider et Robert, 1975).

Přestože útulky jsou zařízení zřízená na pomoc psů a snaží se o odpovídající welfare, díky omezeným finančním zdrojům, a nadbytku psů v útulcích po celém světě mohou jen těžko zaručit adopci psa, kterého se majitelé vzdají (Olson et al., 1992). Výzkumy ve Spojených státech, kde je euthanasie legální ukazují, že 38% z útlkových psů a z toho 48%

z těch, které přivezli jejich bývalí majitelé bylo v útulku utraceno. Přičemž v 17,2% případů o to majitelé sami výslovně požádali (Patronek et al., 1995).

Z adoptovaných psů bylo 18% opět vráceno do útulku. Patronek et al. (1995) uvádí míru adopce 52% pro psy, které do útulku přivezli majitelé a 77% pro zatoulané psy (z toho 53% tvoří vrácení zatoulaných psů majiteli).

1.5.3.3. Kastrační a sterilizační programy na kontrolu populace zvířat

Olson et Moulton (1992) uvádí, že v polovině 20. let se situace s množstvím opuštěných psů v Americe zhoršila, a kapacita psů v útulcích nedovolovala přijímat všechna opuštěná zvířata (Wenstrup et al., 1999). Byly zřízeny soukromé útulky pro příjem ztracených a nechtěných zvířat. Později, když počet psů stále rostl, začalo mnoho soukromých útulků provozovat činnosti a programy pro kontrolu populace zvířat. V roce 1950 útulky řešili rostoucí výskyt vztekliny u divokých a domácích zvířat (Olson et Moulton, 1992). Města prováděla hromadný odchyt a utrácení psů, aby zabránila šíření vztekliny a dalšímu množení. Zavedla se přísnější pravidla očkování a kastrace. Statistiky z Center for Disease Control USA ukazují pokles vztekliny ze 7 344 případů v roce 1953 na 516 případů v roce 1986 (Rowan et Andrew, 1992).

Dále v letech 1950 stovky místních organizací na pomoc zvířatům iniciovaly různé vzdělávací programy pro majitele zvířat a prevenci přemnožování zvířat (Wenstrup et al., 1999). Programy byly uskutečňované ve školách, útulcích a různých akcích, dále probíhala osvěta o přemnožení zvířat prostřednictvím sdělovacích prostředků. Olson and Moulton (1992) uvádí, že upozornění a diskuse o přemnožení zvířat bylo důležitým krokem pro informování veřejnosti, a zdůraznění důležitosti kastrace či sterilizace.

V 70. a 80. letech vzniklo v Americe a ve světě množství sterilizačních a kastračních klinik, které poskytovaly finančně výhodné služby ve snaze zvýšit počet kastrováných a sterilizovaných zvířat (Moulton et al., 1991). Tyto kliniky byly veřejné i soukromé, a zajišťovaly kastraci zvířat v útulcích. Zavedla se také nová opatření, kdy se útulky snažili zajistit, aby se psi dostali ke kvalifikovaným či poučeným majitelům spíše, než aby svěřovali psy každému. Prověřování majitele před adopcí psa, se rozšířilo na většinu soukromých a část veřejných útulků (Olson et Moulton, 1992).

Národní statistiky o počtu přijatých a adoptovaných psů sice ukazují na malý pokles utracených psů, ale přemnožení zvířat by bylo nepochybně větší bez úsilí, které byli vyvinuto v posledních desetiletích. Mnohé instituce uvádí podstatné snížení utracených zvířat. Část útulků vykazuje zvýšený počet adopcí, a tedy nižší počet utracených zvířat při zvýšenému počtu přijímaných zvířat (Wenstrup et al., 1999; Moulton et al., 1991).

1.5.3.4. Propagace sterilizace a kastrace

Přemnožení zvířat, především koček a psů má za následek milion úmrtí zvířat ročně v útulcích a výdaje v milionech dolarů (Frank et al., 2007). Maddie fond je v USA jeden z největších programů na podporu kastrací. Tento program prosazuje kastrace domácích zvířat a nabízí zvířata k adopci. Frank et al. (2007) poukazují na skutečnost, že programy a snaha o snížení přemnožení zvířat nemůže efektivně fungovat bez osvěty a podpory veřejnosti.

Vztah společnosti k psům není vždy pozitivní, obzvláště v zemích, které registrují vysokou míru přemnožení psů. Reece J. F. (2005) uvádí, že některé země mají problémy s přemnožením psů v blízkosti lidí. V Jižní Africe způsobují psi dopravní nehody, ohrožují lidi, napadají se navzájem, zabíjí hospodářská zvířata a způsobují znečištění fekáliemi (Beck, 2000). Podobné problémy existují v mnoha kulturách po celém světě.

Butcher (1999) uvádí, že kastrovaná a sterilizovaná zvířata nepřispívají k problémům přemnožení. Lidé, kteří adoptují nekastrované zvíře z útulku se ve většině případů zavazují, že zvíře vykastrují. Vzdělávací programy na podporu kastrování a prevence proti přemnožení působí svou činností na lidi, kteří získali psa z jiných zdrojů (Reece J. F., 2005; Frank et al., 2007). Programy často finančně dotují kastraci zvířat či nízkonákladová kliniky provádějící kastrace a sterilizace. Na podporu programu se zavedly licenční poplatky, které zvýhodňují majitele kastrovaných zvířat. Klinika v US zřízená na podporu programu podporující kastrace provedla od roku 1982 do roku 1989 celkem 27 773 kastrací psů a koček (Reece J. F., 2005). Aktivita kliniky byla podpořena rozdíly pro licenční poplatky za zvířata, které činily 20 dolarů za nevykastrované zvíře a 5 dolarů za kastrované. Humane Society Huron Valley v US otevřeli sterilizační a kastrovací kliniku v letech 1975 a provedli 31 155 operací v 10 letech a dosáhli snížení výskytu toulavých koček a psů z 16 500 v roce 1975 na 8 744 v roce 1984 (Frank et al., 2007).

Nejúspěšnější spolupráce za účelem boje proti přemnožení zvířat a podpory kastrace a sterilizace se nachází v New Jersey (Roman et Andrew, 1992). Ve spolupráci veterinářů, útulků a veřejnosti vznikly zákony, které nařizují kastraci majitelům zvířete pocházejícího z útulku či jiné neziskové organizace pro ochranu zvířat za zvýhodněnou cenu 20 dolarů. Ekonomicky slabším občanům je nabízena kastrace za poplatek 10 dolarů (Moulton et al., 1991). New Jersey vyžaduje, aby všichni psi byli očkovaní proti vzteklině a registrovaní před sterilizací či kastrací. Zároveň nabádá ke stejnému postupu i u koček. Financování toho programu pochází z licenčních poplatků za nekastrovaná zvířata, a z poplatků za kastrace. Program není finančně podporovaný státem či obcí. Veterináři jsou vypláceni z peněz z fondů. Od počátku programu v roce 1983, bylo vykastrováno celkem 24 954 psů a koček (Olson and Moulton 1992).

1.5.3.5. Prosazování zákonů proti přemnožení

Organizace Humane Society v Atlantě v roce 1974 operovala s více než 50 000 zvířaty. Moulton et al. (1991) uvádí, že v této době nebyly zákony, které by efektivně postihovali pachatele, kteří psy množí, nebo svou nedbalostí jejich množení dovolují ve větším množství. Pokuty byly nízké, a často nepostihovali samotného pachatele. Došlo k posílení a standardizaci vyhlášek, a zaučení soudců a státních zástupců o problematice přemnožování zvířat. Atlanta má nyní soudy zabývající se pouze případy spojenými se zvířaty, a zvýšila pokuty spojené s množением zvířat a nedbalostí na 200 dolarů a více, podle konkrétního případu (Olson and Moulton 1992).

Se zvýšením trestů došlo ke krátkodobému nárůstu psů, které do útulku odevzdali majitelé, kteří nechtěli platit za pokutu, nebo zajištění pozemku. Přes všechna tato opatření však počet nechtěných psů stále stoupá (Frank et al., 2007). Licenční poplatky, které jsou zvýhodněné pro majitele kastrovaných zvířat se uplatňují i v případě hledání majitele ztraceného zvířete, protože licence zvířete je dohledatelná.

1.5.3.6. Programy na podporu nalezení majitele

Téměř polovina zvířat, která přijdou do útulku, jsou zvířata zatoulaná (Reece J. F., 2005; Butcher, 1999; Patronek et al., 1992). Pokud není dohledán majitel, nebo se o zvíře nepřihlásí, nebo pokud není zvíře adoptováno, přispívá počet zatoulaných psů v útulku výrazně k počtu utracených zvířat a také k přemnožení (Patronek et al., 1992). Podle Moulton et al. (1991) se ne všichni majitelé snaží ztracené zvíře najít, ale i ti, kteří se o to snaží, nemusí být vždy úspěšní. Lhůta, kdy si psa může vyzvednout jeho majitel před tím, než je adoptovaný, nebo utracený je různá podle útulku. Ale často je to jen do pěti dnů, a to nemusí být dostatečný čas k tomu, aby majitel propátral všechny útulky v okolí. Například ve městě Denver je 13 útulků a v každém z nich je 100-400 psů (Roman et Andrew 1992).

Další důvod, proč se psa nemusí dařit rychle najít je podle Moulton et al. (1991) standardizace popisů psů, kteří jsou do útulku přijati. Někteří pracovníci nedokáží určit pohlaví ztraceného zvířete, a barva srsti může být různými lidmi popisována rozdílnými způsoby. Útulky se tak čím dál více spoléhají na počítačovou techniku (Olson et Moulton, 1992), kam mohou zadat charakteristiku zvířete, a tak je snadnější konkrétní zvíře dohledat, a v případě, že majitel volá do útulků, poskytnout mu detailnější popis a informace. V prvních dvou letech, kdy Denver zavedl počítačový systém se zvýšil nárůst vrácených psů na 29%. Zvýšil se i počet psů, kteří nemuseli být přijati do útulku, protože lidé, kteří zvíře našli, poskytli útulku jeho přesný popis a poté, když volal majitel, mohl být spojen přímo s lidmi, kteří psa našli (Moulton et al., 1991).

V některých městech byly vytvořeny sítě, které propojují záznamy o ztracených psech do jedné datové základny (Roman et Andrew, 1992).

Wenstrup et al. (1999) považují za nejlepší způsob jak zajistit, aby se ztracené zvíře opět vrátilo majiteli mít zvíře označené, včetně telefonního čísla a adresy uvedená ve schránce na obojku. Tlak licenčních poplatků, který znevýhodňuje majitele nekastrovaných zvířat zároveň nutí k jejich označení, a tím lepší dohledatelnosti majitele psa (Olson et Moulton, 1992). Tyto programy umožňují vyhledávání majitele zvířat, kontrolu adres, kde je podezření na držení zvířat bez licence, zjednodušení procesu licence prostřednictvím e-mailu, speciální dotované ceny, nebo očkování zcela zdarma proti vzteklině, a vysoké pokuty za psa bez licence (Moulton et al., 1991). Ve prospěch zvýšení počtu adoptovaných psů se zavedla nová

opatření, kdy noví majitelé budou informováni o tom, jak o zvíře správně pečovat, jak předcházet přemnožení zvířat, a o důležitosti kastrace či sterilizace zvířat (Olson et Moulton, 1992).

Moulton et al., 1991 poukazují na fakt, že cílem není přimět k adopci lidi, kteří by si jinak psa pořídit nechtěli, ale přesvědčit lidi, kteří si chtějí psa pořídit z jiného zdroje, aby ho raději adoptovali. Butcher (1999) uvádí, že útulky začaly důrazněji prosazovat skutečnost, že mají ve svých prostorách velké množství adaptovatelných psů, a to prostřednictvím reklam, televize, internetu, tisku, na různých veřejných akcích a během osvěty veřejnosti.

1.5.4. Věk

Salmen et al. (1998) ve své studii o útulcích uvádí, že nejvýrazněji jsou v útulcích zastoupeni dospívající a mladí psi. V rámci této studie nebyla pozorována žádná preference na psy určitého věku. K rozdílnému závěru došli Patronek et al. (1995), kteří uvádí věk jako rozhodující faktor pro adopci, především u kříženců. Clevenger et al. (2003) uvádí, že psi mladší jeden rok měli nižší riziko eutanazie než dospělí, nezávisle na kastraci. Dospělí psi kastrování na Uviverzitě v Californii měli nižší riziko eutanazie, než ostatní dospělí.

Psi starší jednoho roku tvořili 72,5% příchozích psů (Patronek, 1995). Ze psů, kteří byli vráceni do útulku, byla míra reklamace nejnižší pro psy mladší než 4 měsíce (10,8%) a nejvyšší (68,8%) pro psy nad 10 let (Wenstrup et al., 1999). 60% psů starší než jeden rok bylo vráceno do útulku každý měsíc, a pouze 23,2% psů mladších jeden rok (Patronek, 1995; Moulton, 1991). Míra vracení adoptovaných psů byla nejnižší pro štěňata a s věkem psů se zvyšovala (Rowan et Andrew, 1992).

1.5.5. Pohlaví

Mondelli et al. (2004) zkoumali návratnost psů v italských útulcích a pozorovali preferenci adopcí na feny oproti samcům. Ze všech navrácených psů v rámci studie byli častěji vráceni samci. Patronek et al. (1995) uvádí, že samci byli v útulcích zastoupeni mnohem častěji než feny. Lepper et al. (2002) uvádí, že pohlaví zvířete nijak neovlivnila riziko eutanazie.

1.5.6. Plemena

Studie Patronek et al. (1995) ukázala preferenci zájemců na čistokrevná plemena a také uvádí, že samci kříženci měli vyšší riziko, že budou utraceni. Lepper et al. (2002) tuto hypotézu potvrzuje. Luescher et Medlock (2009) uvádí, že v jejich studii se neprokázala preference na čistokrevná plemena. Adoptovaní psi byli v poměru 72% čistokrevných a 65% kříženců. Marston et al. (2004) zaznamenali preferenci na malé psy, bez ohledu na jejich rasu.

Co se týče plemen, tak měli psi rasy pitbulteriér, rotvajler nebo čau-čau vyšší riziko eutanazie, nezávisle na tom, zda byli kastrováni (Clevenger et al., 2003). Patronek (1995) uvádí, že nejčastější plemena přijatá do útulku byla labradorský retrívr (14,6%), německý ovčák (9,8%), zlatý retrívr (7,5%), Beagle (7,1%), kokršpaněl (5,5%), a sibiřský husky (5,3%), což představuje 50% ze všech přichozích čistokrevných psů (Frost et al., 2011).

Více než dvě třetiny čistokrevných psů majitelé vrátili po adopci ve srovnání s 41.2% psů plemen smíšených. Patronek (1995) a Moulton (1991) potvrzují, že bylo vráceno více čistokrevných plemen ten samý týden (46.1%) oproti smíšeným plemenům (38%). Podle Moulton (1991) měli jedinci smíšených plemen 1.8 krát vyšší riziko, že budou utraceni, než čistokrevní psi.

Riziko eutanazie stoupá s věkem u smíšených plemen, ale nestoupá u plemen čistokrevných (Patronek, 1995). Čistokrevní psi, kteří byli starší tři let, vykazovali zvýšené riziko eutanazie pouze v porovnání se psi mladšími než 4 měsíce (Moulton, 1991). Čistokrevní psi mladší jeden rok přijatí do útulku strávili méně dní v útulku (4.27) než psi smíšených plemen mladších jeden rok (5.94). U psů starších jeden rok strávili čistokrevní psi v útulku průměrně 5.92 dní a smíšená plemena 10 dní. Zhruba pětina čistokrevných psů byla přijata do záchranných skupin zaměřených na konkrétní plemena (Patronek, 1995).

Moulton et al. (1991) uvádí záznamy psů z útulku pro zvířata ve státě Chester, které byly analyzovány po dobu tři a půl roku. Účelem analýzy záznamů bylo popsat dynamiku psí populace a identifikovat rizikové faktory pro selhání nápravy psa, adopci psa a jeho eutanazii. Z toho 41% byli čistokrevní psi (Patronek, 1995).

Patronek et al. (1995) po tři a půl roku sledovali pohyb psů v útulcích ve Spojených státech. Zaměřili se na populační dynamiku a snažili se odhalit rizikové faktory spojené s euthanasií psů, nebo rizikem, že budou po adopci navráceni do útulku. V tomto útulku bylo

41% procent psů čistokrevných, z toho šest nejčastějších plemen byli labradoři, německý ovčák, zlatí retrívři, biglové, kokršpanělé a husky. Kříženci měli statisticky téměř dvojnásobné riziko euthanasie a toto riziko se dále zvyšovalo s jejich věkem. U čistokrevných psů nebyl pozorován vliv věku na riziko eutanazie (Moulton et al., 1991).

Každý měsíc bylo vráceno 60% adoptovaných zatoulaných psů starších jeden rok oproti psům mladších jeden rok, z nichž pouze 23% procent bylo vráceno každý měsíc (Rowan et Andrew, 1992).

Podle Moulton et al. (1991) čistokrevní psi starší tři roky podléhají riziku euthanasie pouze v porovnání se štěňaty v útulku. Ze psů, kteří byli adoptováni, strávili čistokrevní psi mladší jeden rok v útulku 4-5 dní oproti křížencům mladších jednoho roku, kteří strávili v útulku průměrně 6 dní. Čistokrevní psi starší než jeden rok strávili v útulku průměrně 6 dní a čistokrevní 10 dní. Pětina adoptovaných čistokrevných psů byla adoptována prostřednictvím záchranných stanic pro konkrétní plemena (Patronek et al., 1992).

Při ubytování psů ve skupinách je důležité brát v úvahu rozdílnost jednotlivých plemen, rozdílné nároky na pohyb a temperament (Cattell et Korth, 1973), a předcházet tak případným problémům.

1.5.7. Kastrace

Mnoho zdrojů uvádí, že kastrace psa zvyšuje jeho šanci na rychlejší adopci, a že nekastrovaní samci mají vyšší riziko eutanazie v útulku, obzvláště u samců (Patronek et al., 1996; Marston et al., 2004; McHarg et al., 1995).

V útulku Sacramento County Animal Care and Regulation bylo adoptováno 73% psů kastrováných na Univerzitě, oproti 36% psů z kontrolní skupiny. V útulku Yolo County Animal Services bylo adoptováno 71% kastrováných a pouze 45% nekastrovaných psů (Clevenger et al., 2003).

Na University of California, Davis jsou kastrování útlukoví psi studenty veterinárního fakulty, a poté jsou následně vráceni do útulků. Lepper et al. (2002) byla porovnávána míra eutanazie a rychlost s jakou budou adoptováni kastrování psi oproti nekastrovaným. Psi, kastrování studenty veterinárního fakulty měli nižší míru eutanazie, než srovnávací skupina (Clevenger et al., 2003).

Clevenger et al. (2003) zjistili, že psi po kastraci strávili v útulku delší průměrnou dobu před tím, než byli kastrování (15 dní v útulku v Sacramento a 16 dní v Yolo), než

nekastrovaná skupina (11 a 12 dní). Pro obě skupiny platí, že čím déle zůstávají v útulku, tím vyšší je riziko eutanazie (Lepper et al., 2002).

1.5.8. Změna životního prostředí

Luescher et al. (2009) ve své studii obohatili kotce útulkových psů o deky, hračky a plastové květiny u přední strany kotce. Podle Wallse et Hepper (1992) nemusí mít obohacování tohoto typu vliv na chování psa, ale činí psy více atraktivními pro potenciální zájemce k adopci.

Rozdělený kotec zajistí psovi soukromí a pocit bezpečí (Hubrecht, 1995), ale u labilnějších jedinců hrozí izolace ze strany psa. Ideální je, pokud se ve výběhové části kotce děje čas od času něco zajímavého, co poutá psovu pozornost, a nezůstává tak jen v odlehlé části kotce. Přepážka v kotci může být z tohoto důvodu tvořena například příčkami s mezerami, aby nedocházelo k úplné izolaci psa (Hubrecht, 1993a).

Psi také rádi tráví volný čas žvýkáním (De Luca et Kranda, 1992; Hubrecht, 1993a).

1.6. Problémová chování po umístění k novému majiteli

Do útulků přicházejí psi z různých důvodů a s rozmanitou historií (Patronek et al., 1996). Najdeme zde psy, kteří k nám okamžitě přilnou a přijmou nás za své pány, ale i psy bázlivé, frustrované, a psy s aktivní obrannou reakcí. Eichler (2000) poukazuje na to, že ke psům musíme přistupovat individuálně vzhledem k potřebám a reakcím konkrétního psa. Prvořadé je získat psovu důvěru a zajistit, aby se zařadil do smečky, která zahrnuje nového majitele a jeho rodinu (Eichler, 2000). Kvasnica (2014) upozorňuje na problémy ve spojení s pracovními plemeny jako je pyrenejský horský pes, anatolský pes, kavkazský ovčák, sibiřský husky, aljašský malamut a další pracovní plemena, která byla vyšlechtěna na střežení stád, tahání a přepravu nákladů v drsných podmínkách. Pokud lidé nechovají tato plemena na práci, ale jako domácí mazlíčky, měli by jim zajistit optimální pracovní, byť náhradní program. V opačném případě je vysoké riziko výskytu problémového chování, obzvláště destruktivní činnosti (Kvasnica, 2014). Kromě dostatečné aktivity je potřeba rozvíjet psovo sebevědomí. Kvasnica (2015) uvádí, že většina pokousání pramení z nedostatku psova sebevědomí a jeho

neschopnosti adekvátně vyhodnotit situaci a řešit ji. Z konfliktu mezi agresí a strachem psa může vzniknout agonistické chování, viz příloha č. 3 (Veselovský, 1999).

1.6.1. Seznamování útulkového psa s domácím psem

Problémy mohou nastat, pokud má majitel doma dalšího psa, a to především z důvodu teritoriálního chování, viz příloha č. 1 (Veselovský, 1999). Eichler (2000) radí držet psy první den oddělené, aby nový pes získal v neznámém prostředí co nejvíce pachových vjemů, a sám nasákl domácím pachem. Poté psy venčit pro oba v neznámém prostředí, s nasazenými košíky a nového psa mít na vodítku. Pozitivní kontakt probíhá způsobem, jaký můžeme vidět v příloze č. 2 (Veselovský, 1999), kdy nejprve dochází k vzájemnému očichání nosů, genitálií, ideálně k podřízení jednoho ze psů, až ke hře. Při podřízenosti mohou psi projevat infantilní chování, (příloha č. 7) jako nejvyšší stupeň podřízenosti (Veselovským 1999). Dále Eichler (2000) radí se psy střídavě cvičit, zatímco druhý pes je odložený opodál, a v době odpočinku a krmení držet psy odděleně. Majitel musí pozorně hlídat jakékoli projevy agresivity, viz příloha č. 4 (Veselovský, 1999), aby měl možnost včas zasáhnout. Seznamování mohou provázet projevy strachu a dominance, viz přílohy č. 5 a č. 6. Eichel (2000) poukazuje na to, že pes je smečkové zvíře, a tak můžeme předpokládat, že při správném vedení a postupu majitele si na sebe psi zvyknou. Důležité je, aby majitel správně odhadnul situaci, kdy k sobě psy již může pustit. Pokud vše proběhne v pořádku, psy opět oddělíme, a společné chvíle postupně prodlužujeme.

1.6.2. Pes z útulku a děti

Pro lidi, kteří mají doma děti je zpravidla podstatná informace, jestli pes dobře vychází s dětmi (Leuscher et Medlock, 2009). Statistiky uvádí, že každoročně je pokousáno průměrně 4,5 milionu lidí, z toho velkou část tvoří děti do deseti let. Děti jsou častěji obětmi vážného pokousání do krku a obličeje, a nejčastěji se jedná o domácího psa, nebo sousedova psa (Chapman et al., 2000). Jako odezva na množství útoků vnikla řada programů na výchovu a prevenci proti pokousání dětí (Wilson et al., 2003). V rámci těchto programů se děti učí jak se správně chovat ke psům, jak k nim přistupovat, jak si s nimi hrát, a kdy a jak se jich mohou dotýkat. Veselovský (1999) poukazuje na gesta, která mohou být odlišně vnímána psem a

člověkem, a následně psem špatně vyhodnocena. Je to například objímání psa kolem krku (příloha č. 8), úsměv s odhalenými zuby (příloha č. 9) a natažení ruky směrem ke psu (příloha č. 10).

1.7. Euthanasie

V rámci České republiky provádí eutanazii pouze veterinární lékař po posouzení zdravotního stavu zvířete v souladu se zákonem č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání (ČMKU, 2016). Důvodem k eutanazii může být eutanazie v rámci akce na redukci populace zvířat, kdy zákrok provádí pouze veterinární lékař. Dále eutanazie z důvodu nemoci, těžkého poranění, genetické či vrozené vady, vyčerpání a stáří jedince, nebo v případě, kdy je další přežívání spojeno s utrpením. Není povolené utracet štěňata v chovech z důvodů nežádoucího exteriéru, nebo nadpočetného vrhu (Procházka, 2005)

Útulky v USA přijmou ročně 6-8 milionů psů a koček (Schneider et Beverley, 1996). Z důvodů omezených finančních zdrojů a přemnožení zvířat jsou útulky nucené provádět eutanazii zvířat každý den (Clevenger et al., 2003).

Po celých spojených státech působí množství útulků s politikou nezabíjení zvířat (tzv. no-kill shelters). Schneider et Beverley (1996) uvádí, tyto útulky jsou nuceny odmítat nově přichozí zvířata po naplnění kapacity útulku. Jedná se o luxusní útulky s kvalitní péčí a dostatečným množstvím financí, ale i velmi chudé útulky, které neposkytují dostatečný welfare svým svěřencům, a ti jsou často nuceni strávit zbytek života ve stísněných podmínkách (Schneider et Beverley, 1996).

Veterinární lékařské školy mohou poskytnout bezplatnou kastraci útlukovým zvířatům, a tím zvýšit jejich šanci na adopci a zároveň podpořit snižování přemnožení zvířat (Clevenger et al., 2003).

Někteří jsou adoptováni, nebo vráceni, ale téměř 4 miliony nechtěných zvířat útulky každoročně utratí (Rowan et Andrew, 1992). Patronek (1995) uvádí, že 17% psů bylo dovezeno do útulku jejich majiteli s tím, že mají být utraceni. 18.8% adoptovaných psů (Patronek, 1995), bylo do útulku opět vráceno. Útulky jsou v situaci, kdy nemohou poskytnout odpovídající welfare a doživotní ubytování psům, včetně těch kteří jsou neadaptovatelní. Ubytovaní v útulcích je stísněné a pobyt zvířata stresuje (Wenstrup et al., 1999). Útulek by byl nucený odmítat nově přichozí zvířata z důvodu nedostatku prostoru.

Budovat další útulky není efektivní řešení, jelikož není možné vybudovat takové množství útulků, aby pojaly všechna nechtěná zvířata. Zanechat nechtěná zvířata jejich osudu je nehumánní, a podporuje to další množení zvířat (Schneider and Beverley, 1996).

Eutanazie v překladu znamená “dobrá smrt“, a pravá eutanazie provedená injekcí pentobarbitalu sodného je bezbolestný, rychlý a důstojný zákrok (Schneider et Beverley, 1996). Jelikož nechtěných a opuštěných zvířat je stále více, a útulků, které by se o ně mohli plnohodnotně postarat je nedostatek, usmrcení je podle Schneider et Beverley (1996) mnohdy to nejhumnější řešení v dané situaci. American Veterinary Medical Association a Humane Society Spojených států a řada dalších autorů se shodli, že podání intravenózní injekce pentobarbitalu sodného proškoleným pracovníkem je nejlaskavějším a nejvíce soucitným způsob eutanazie (Hennessy et al., 2002; Schneider et Beverley, 1996; Schneider et Robert, 1975).

Studie Clevenger et al. (2003) ukazuje, že spolupráce mezi útulky a veterinárními školami v rámci chirurgického výukového programu snižuje míru eutanazie u adoptovatelných zvířat z útulků.

Butcher (1999) uvádí, že bohužel ne všechny útulky usmrcují zvířata intravenózní injekcí. Mezi další nejčastější způsoby usmrcení zvířat patří střelná zbraň, nebo plynová komora. Eutanazie zvířat, která jsou pracovníky klasifikována jako neadaptovatelná z důvodů stáří, nemoci, agresivity, či jiných poruch chování, nebo vzhledu je podle Schneider et Beverly (1996) zpravidla jediný způsob, jak si útulky mohou udržet odpovídající úroveň péče o své svěřence, aniž by docházelo k zanedbávání a týrání. Mnohé útulky mají kvalifikované pracovníky a dostatečné množství dobrovolníků na to, aby mohli naplnit fyzické a sociální potřeby psů a pomoci s jejich nápravou je-li to potřeba (Schneider et Beverley, 1996).

3. Závěr

Bakalářská práce má rešeršní charakter, a je v ní popsána řada problémových jevů u psů, jež jsou delší dobu chování v útulcích. Jsou zde popsány zejména určité faktory, které mohou souviset s neadakválním chováním, a jsou zde charakterizovány jednotlivé typy behaviorálních problémů z hlediska možných příčin, opatření při jejich manifestaci, a pravidel pro prevenci takových jevů.

Práce dále pojednává o vlivu pohlaví, případné kastrace, věku psa, plemenné příslušnosti (versus kříženci), typu ubytování, a množství pohybu a sociálního kontaktu na chování psa.

Na závěr bych uvedla zajímavost: Meziplmenní kříženci jsou statisticky nejméně atraktivní pro adopci, avšak pokud si je někdo vybere, jsou zpět do útulku z důvodů nevhodného, případně problematického chování vraceni ze všech psů nejméně. Proto mohu křížence, takzvané „voříšky“ k adopci vřele doporučit.

4. Seznam literatury

Abrantes, R., Rasmussen, A., Coufalová Z. 1991. Řeč psů: encyklopedie psího chování. Dona. ISBN: 25-28p. ISBN: 978-80-7322-110-2.

Aloff, B. 2004. Aggression in dogs. Dogwise Publishing. 12-13p. ISBN: 1-929242-20-4.

Appleby, D. L., Bradshaw, J. W., Casey, R. A. 2002. "Relationship between aggressive and avoidance behaviour by dogs and their experience in the first six months of life." The Veterinary Record 150.14 : 434-438.

Appleby, D., Pluijmakers, J. 2004. Separation anxiety in dogs: the function of homeostasis in its development and treatment. Clinical techniques in small animal practice 19.4 : 205-215.

Arluke, A., et al. 2002. Press reports of animal hoarding. Society & Animals 10.2 : 113-135.

Bebak, J., Beck, A. M. 1993. The effect of cage size on play and aggression between dogs in purpose-bred beagles. Laboratory animal science 43.5 : 457-459.

Beerda, B., et al. 1999. Chronic stress in dogs subjected to social and spatial restriction. I. Behavioral responses. Physiology & Behavior 66.2 : 233-242.

Beerda, B., et al. 1999. Chronic stress in dogs subjected to social and spatial restriction. II. Hormonal and immunological responses."Physiology & Behavior66.2 : 243-254.

Berry, C., Patronek, G., Lockwood R. 2005. Long-term outcomes in animal hoarding cases. Animal L. 11 : 167.

Butcher, R. 1991. Stray dogs as a worldwide problem. *The Journal of small animal practice* 40.9 (1999): 458.

Cain, A. O. 1983. A study of pets in the family. In: Katcher, A. H., Beck, A. M. (Eds.), *New Perspectives on Our Lives with Companion Animals*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, p. 72–81.

Campbell, S. A., et al. 1988. Some effects of limited exercise on purpose-bred beagles. *American journal of veterinary research* 49.8 : 1298-1301.

Cattell, R. B, Korth B. 1973. The isolation of temperament dimensions in dogs. *Behavioral biology* 9.1 : 15-30.

Chapman, S., Cornwall, J. R., Sung, J. 2000. Preventing dog bites in children: randomized controlled trial of an educational intervention. *British Medical Journal*; 320:1512-1513.

Clark, J. D., Calpin, J. P., Armstrong, R. B. 1991. Influence of type of enclosure on exercise fitness of dogs. *American journal of veterinary research* 52.7 : 1024-1028.

Clarke, A. S., Boinski, S. 1995. Temperament in nonhuman primates. *American Journal of Primatology* 37.2 : 103-125.

Clevenger, J., Kass, P. H. 2003. Determinants of adoption and euthanasia of shelter dogs spayed or neutered in the University of California veterinary student surgery program compared to other shelter dogs. *Journal of veterinary medical education* 30.4 : 372-378.

Coppola, C. L. 2006. Temple Grandin, and R. Mark Enns. Human interaction and cortisol: can human contact reduce stress for shelter dogs? *Physiology & Behavior* 87.3 : 537-541.

DeLuca, A. M., Kranda, K. C. 1992. Environmental enrichment in a large animal facility. *Lab animal (USA)* 38-44.

Dousek, J., Semerád, Z., Ninčáková, S., Smolová, A., Voslářová, E. 2010. Selected manifestations of natural dog behaviour important for the dog and human relationship. *Animal Protection and Welfare*. 76-83.

Dreschel, N. A. 2010. The effects of fear and anxiety on health and lifespan in pet dogs. *Applied Animal Behaviour Science* 125.3 : 157-162.

Eichler, I. 2000. *Problémové chování psů*. Vyd. 1. Praha: Plot, Edukace (Plot). 133 s. ISBN 80-902603-6-5.

Elliot, O., Scott, J. P. 1961. The development of emotional distress reactions to separation, in puppies. *The Journal of genetic psychology* 99.1 : 3-22.

Fox, M., W. 1986. *Laboratory animal husbandry: ethology, welfare, and experimental variables*. SUNY Press. 89p. ISBN: 0-88706-137-0.

Frank et al. 2007. Carlisle-Frank. Analysis of programs to reduce overpopulation of companion animals: Do adoption and low-cost spay/neuter programs merely cause substitution of sources?. *Ecological Economics* 62.3 : 740-746.

Frost, R. O., Patronek, G., Rosenfield, E. 2011. Comparison of object and animal hoarding. *Depression and anxiety* 28.10 : 885-891.

Fuller, J. L. 1967. Experimental Deprivation and Later Behavior Stress of emergence is postulated as the basis for behavioral deficits seen in dogs following isolation. *Science* 158.3809 : 1645-1652.

Gamble, M. R. 1982. Sound and its significance for laboratory animals. *Biological Reviews* 57.3 : 395-421.

Garnier, F., et al. 1990. Adrenal cortical response in clinically normal dogs before and after adaptation to a housing environment. *Laboratory animals* 24.1 : 40-43.

Hemsworth, P. H., Coleman, G. J. 1998. Human–Livestock Interactions. *The Stockperson and the Productivity and Welfare of Intensively Farmed Animals*: 827-827.

Hennessy, M. B., Miller, D. D., Douglas, C. W., Voith, V. L., Williams, M. T., 1998. Influence of male and female petters on plasma cortisol and behaviour: can human interaction reduce the stress of dogs in a public animal shelter. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 61: 63–77.

Hennessy, M. B., Voith, V. L., Buttrania, J., Miller, D. D., Lindetic, F., 2001. Behavior and cortisol levels of dogs in a public animal shelter, and an exploration of the ability of these measures to predict problem behavior after adoption. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 73: 217–233.

Hennessy, M. B., et al. 2001. Behavior and cortisol levels of dogs in a public animal shelter, and an exploration of the ability of these measures to predict problem behavior after adoption. *Applied Animal Behaviour Science* 73.3 : 217-233.

Hennessy et al. 2002. Effects of a program of human interaction and alterations in diet composition on activity of the hypothalamic-pituitary-adrenal axis in dogs housed in a public animal shelter. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 221.1 : 65-91.

Hennessy, M. B., et al. 1997. Plasma cortisol levels of dogs at a county animal shelter. *Physiology & Behavior* 62.3 : 485-490.

Herron, M. E., et al. 2007. Effects of preadoption counseling for owners on house-training success among dogs acquired from shelters. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 231.4 : 558-562.

Herron, M. E., Linda, K. L., Hussein, S. E. 2014. Effects of preadoption counseling on the prevention of separation anxiety in newly adopted shelter dogs. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 9.1 : 13-21.

Hetts, S., et al. 1992. Influence of housing conditions on beagle behaviour. *Applied Animal Behaviour Science* 34.1 : 137-155.

Haupt, K. 1982. Ingestive behavior problems of dogs and cats. *The Veterinary clinics of North America. Small animal practice* 12.4 : 683-692.

Hubrecht, R. C. 1993. A comparison of social and environmental enrichment methods for laboratory housed dogs. *Applied Animal Behaviour Science* 37.4 : 345-361.

Hubrecht, R. C., Serpell, J. A., Poole, T. B. 1992. Correlates of pen size and housing conditions on the behaviour of kennelled dogs. *Applied Animal Behaviour Science* 34.4 : 365-383.

Hubrecht, R. 1995. Physical Needs, and Social Needs. *Dogs and dog housing. Environmental Enrichment Information Resources for Laboratory Animals: 1965–1995: Birds, Cats, Dogs, Farm Animals, Ferrets, Rabbits and Rodents* : 49-62.

Hughes, H. C., Campbell, S., Kenney, C. 1989. The effects of cage size and pair housing on exercise of beagle dogs. *Laboratory Animal Science* 39.4 : 302-305.

Jagoe, A., Serpell, J. 1996. Owner characteristics and interactions and the prevalence of canine behaviour problems. *Applied Animal Behaviour Science* 47.1 : 31-42.

King, J. N., et al. 2000 Treatment of separation anxiety in dogs with clomipramine: results from a prospective, randomized, double-blind, placebo-controlled, parallel-group, multicenter clinical trial. *Applied Animal Behaviour Science* 67.4 : 255-275.

Kvasnica, J., M. 2015. *Fauna: Pes v hektickém světě*, Brno: "fauna", (10). 68s. ISSN: 1211-538X.

Kvasnica, J., M. 2014. *Fauna: Svět podle psa*, Brno: "fauna", (23). 68s. ISSN: 1211-538X.

Lee, S. H., Park, G. H., Kalinin, V. 2011. Psychophysiological markers of anxiety disorders and anxiety symptoms. *Anxiety Disorders: InTech* : 203-226.

Lem, M. 2002. Behavior modification and pharmacotherapy for separation anxiety in a 2-year-old pointer cross. *The Canadian Veterinary Journal* 43.3 : 220.

Lepper, M., Kass, P. H., Hart, L. A. 2002. Prediction of adoption versus euthanasia among dogs and cats in a California animal shelter. *Journal of Applied Animal Welfare Science* 5.1 : 29-42.

Line, S., Voith, V. L. 1986. Dominance aggression of dogs towards people: behavior profile and response to treatment. *Applied Animal Behaviour Science* 16.1 : 77-83.

Lord, L. K., et al. 2008. Health and behavior problems in dogs and cats one week and one month after adoption from animal shelters. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 233.11 : 1715-1722.

Lueger, R. J., Lutz, W., Howard, K. I. 2000. The predicted and observed course of psychotherapy for anxiety and mood disorders. *J Nerv Ment Dis*;188:127–134.

Luescher, U. A., Medlock, R. T. 2009. The effects of training and environmental alterations on adoption success of shelter dogs. *Applied Animal Behaviour Science* 117.1 : 63-68.

Lund, D. J., Jørgensen, M. CH. 1999. Behaviour patterns and time course of activity in dogs with separation problems. *Applied Animal Behaviour Science* 63.3 : 219-236.

Marston, L. C., Bennett, P. C. 2003. Reforging the bond-towards successful canine adoption. *Applied Animal Behaviour Science* 83.3 : 227-245.

Marston, L. C., Bennett, P. C., Coleman, G. J. 2004. What happens to shelter dogs? An analysis of data for 1 year from three Australian shelters. *Journal of Applied Animal Welfare Science* 7.1 : 27-47.

Masson, J. M. 2009. *When elephants weep: The emotional lives of animals*. Delta. 320p. ISBN: 03-8531-4280.

McCrave E. A. 1991. Diagnostic criteria for separation anxiety in the dog. *Vet Clin North Am Small Anim Pract*; 21: 247–255.

McHarg, M., et al. 1995. National people and pets survey. Australia, Urban Animal Management Coalition.: 163-180.

Mikulica, V. 1992. *Poznej svého psa: Etologie a psychologie psa*. Dialog. 306s. ISBN: 80-8584-3005.

Mondelli, F., et al. 2004 The bond that never developed: adoption and relinquishment of dogs in a rescue shelter. *Journal of Applied Animal Welfare Science* 7.4 : 253-266.

Moulton, C., Wright, P., Rindy, K. 1991. The role of animal shelters in controlling pet overpopulation. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 198.7 : 1172-1176.

Netto, W. J., Planta, D. J. 1997. Behavioural testing for aggression in the domestic dog. *Applied animal behaviour science* 52.3 : 243-263.

New, J. C., et al. 1999. Moving: Characteristics of dogs and cats and those relinquishing them to 12 US animal shelters. *Journal of Applied Animal Welfare Science* 2.2 : 83-96.

Niehoff, D., 1999. *The Biology of Violence. How Understanding the Brain, Behaviour and Environment Can Break the Vicious Circle of Aggression.*: 1-3.

Olson, P. N., Moulton, C. 1992. Pet (dog and cat) overpopulation in the United States. *Journal of reproduction and fertility. Supplement 47* : 433-438.

Ottewill, D. 1968. Planning and design of accommodation for experimental dogs and cats. *Laboratory Animal Symposium. Vol. 1.*: 97-112.

Overall, K. L. 1997. *Clinical Behavioral Medicine for Small Animals*. St. Louis, Missouri: CV Mosby: 293–318.

Overall, K. L. 2000. Common problems in anxiety and aggression: Introduction to an overview of behavioral medicine. *Proc Annu Meet Am Anim Hosp Assoc* :51–64.

Overall, K. L., Dunham, A. E., Frank, D. 2001. Frequency of nonspecific clinical signs in dogs with separation anxiety, thunderstorm phobia, and noise phobia, alone or in combination. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 219.4 : 467-473.

Packard, J. 2003. WOLF behavior: reproductive, social, and intelligent, In: *The Ecology, Behavior and Conservation of the Wolf*. L. D. Mech and L. Boitani (eds.). The University of Chicago Press, Chicago, Ill: 36-68.

Palestrini, C., et al. 2005. Heart rate and behavioural responses of dogs in the Ainsworth's Strange Situation: A pilot study. *Applied Animal Behaviour Science* 94.1 : 75-88.

Palestrini, C., et al. 2010. Video analysis of dogs with separation-related behaviors. *Applied Animal Behaviour Science* 124.1 : 61-67.

Patronek, G. 2001. The problem of animal hoarding. *Municipal Lawyer* 15.3 : 6-9.

Patronek, G. J. 1999. Hoarding of Animals: An Under-Recognized Public Health Problem in a Difficult-to-Study Population, *Public Health Reports* 114 : 81-86.

Patronek, G. J., et al. 1996. Risk factors for relinquishment of dogs to an animal shelter. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 209.3 : 572-581.

Patronek, G. J., Glickman, L. T., Moyer, M. R. 1995. Population dynamics and the risk of euthanasia for dogs in an animal shelter. *Anthrozoös* 8.1 : 31-43.

Pluijmakers, J., Appleby, D. L., Bradshaw, J. W. 2010. Exposure to video images between 3 and 5 weeks of age decreases neophobia in domestic dogs. *Applied Animal Behaviour Science* 126.1 : 51-58.

Procházka, Z. 2005. Chov psů. Vyd. 3., V Pasece 1. Praha: Paseka. ISBN 80-718-5768-8.

Reece, J. F. 2005. Dogs and dog control in developing countries. In D.J. Salem & A.N. Rowan (Eds.), *The state of the animals III*: pp. 55-64.

Reinisch, A. I. 2009. Characteristics of six recent animal hoarding cases in Manitoba. *The Canadian Veterinary Journal* 50.10 : 1069.

Rowan, A. N. 1992. Shelters and pet overpopulation: A statistical black hole. *Anthrozoös* 5.3 : 140-143.

Schneider, Robert. 1975. Observations on overpopulation of dogs and cats. *Journal American Veterinary Medical Association*. 281-284.

Schneider, Beverley J. 1996. Euthanasia and the veterinarian. *The Canadian Veterinary Journal* 37.4 : 217.

Scott, J. P., Fuller, L. J. 1965. *Genetics and Social Behavior of the Dog*. 56-59.

Senn, C. L., Lewin, J. D. 1975. Barking dogs as an environmental problem. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 166.11 : 1065.

Serpell, J. A. 1996. Evidence for an association between pet behavior and owner attachment levels. *Applied Animal Behaviour Science*, 47, 49-60.

Sherman, B. S. 2008. Separation anxiety in dogs. *Compendium* : 28-31.

Sherman, B. S. 2000. Canine separation anxiety. *compendium on continuing education for the practising veterinarian-north american edition- 22.4* : 328-339.

Sherman, B. S., et al. 2007. Effects of reconcile (fluoxetine) chewable tablets plus behavior management for canine separation anxiety. *Veterinary Therapeutics* 8.1 : 18.

Smith, C. P., Taylor V., Nicol, C. 1995. Environmental enrichment information resources for laboratory animals: 1965-1995: birds, cats, dogs, farm animals, ferrets, rabbits, and rodents. 294p. ISBN: 301-504-6212.

Steketee, G., et al. 2011. Characteristics and antecedents of people who hoard animals: An exploratory comparative interview study. *Review of General Psychology* 15.2 : 114.

Škrdlík, V., Císařovský, M. 1994. Jak nakrmit pejska a kočičku. Praha: Canis. 143s. ISBN: 1553-0732-261.

Tuber, D. S., Sanders, S., Hennessy, M. B., Miller, J. A., 1996. Behavioral and glucocorticoid responses of adult domestic dogs (*Canis familiaris*) to companionship and social separation. *J. Comp. Psychol.* 110, 103–108.

Tuber, D. S., et al. 1996. Behavioral and glucocorticoid responses of adult domestic dogs (*Canis familiaris*) to companionship and social separation. *Journal of Comparative Psychology* 110.1 : 103.

Voith, V. L. 1985. Separation anxiety in dogs. *The Compendium on continuing education for the practicing veterinarian (USA)*. 42-53.

Wells, D. L., Graham, L., Hepper, P. G. 2002. The influence of length of time in a rescue shelter on the behaviour of kennelled dogs. *Animal Welfare* 11.3 : 317-325.

Wells, D. L., Hepper, P. G. 2000. The influence of environmental change on the behaviour of sheltered dogs. *Applied animal behaviour science* 68.2 : 151-162.

Wenstrup, J., Dowidchuk, A. 1999. Pet overpopulation: Data and measurement issues in shelters. *Journal of Applied Animal Welfare Science* 2.4 : 303-319.

Wilson, F., Dwyer, F., Bennett, P. C. 2003. Prevention of dog bites: Evaluation of a brief educational intervention program for children. *Journal of Community Psychology*; 31:75-86.

Wolfle, T. L. 2000. Understanding the role of stress in animal welfare: Practical considerations. *Biology of Animal Stress: The Basic Principles and Implications for Animal Welfare*. New York: CAB International. p: 355-368.

Zawistowski, S., et al. 1998. Population dynamics, overpopulation, and the welfare of companion animals: new insights on old and new data. *Journal of Applied Animal Welfare Science* 1.3 : 193-206.

Elektronické zdroje:

ČMKU. ČeskoMoravská kynologická unie [online]. [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: http://www.cmku.cz/index2.php?stranka=rady_a_predpisy

Dudek, M., a kolektiv. 1996. *Základy veterinářství služebních psů Policie ČR*. Praha : Ministerstvo vnitra. Dostupné online: <http://www.cz-pes.cz/literatura-veterina-fyziologie.php>.

Platné znění zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání: ve znění pozdějších předpisů [online]. 1.1.2013, : 1-101 [cit. 2016-01-02]. Dostupné z: www.cmku.cz/soubory/./107_rad_ochrany_zvirat_pri_chovu_psu.doc

5. Seznam příloh

Příloha č. 1: Teritoriální chování

Příloha č. 2: Pozitivní kontakt psů – vzájemné očichávání nosu, pčichávání genitálií, náznak podřízenosti, hra

Příloha č. 3: Agonistické chování – útok a útěk

Příloha č. 4: Agresivita – výraz tváře

Příloha č. 5: Strachová reakce – dojem většího těla zježením srsti

Příloha č. 6: Dominance – fena v říji je agresivnější vůči samicím oproti samcům

Příloha č. 7: Infantilní chování – přijetí nadřazenosti

Příloha č. 8: Dominance – primáti přirozeně objímají svou matku, u psa může být to samé projev dominance

Příloha č. 9: Rozdílný význam výrazu tváře

Příloha č. 10: Různé vnímání stejného projevu
Člověk – vítací gesto vs. šimpanz – strach vs. pes- podřízenost

